

Summæ Theologicæ Scholasticæ Et Moralis In Qvatuor Partes Distributæ Pars ...

In qua de Virtutibus in Communi, & Theologicis, Fide, Spe & Charitate, nec
non Virtutibus Cardinalibus, præsertim Justitia & Jure, ac Religione
ceterisq[ue] annexis, & Vitiis Oppositis in particulari breviter & dilucidè
tractatur

Herincx, Wilhelm

Antverpiæ, 1663

Dispvatio VIII. De Injuriis in bonis Fortunæ ac Restitutione.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72941](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72941)

82. Specialior humiliatio an inter. dum debita ante sententiam iudicis.

Possit nihilominus injuria viro, v.g. nobili illata esse tam atrox, ut major humiliatio, v.g. venia petito flexis genibus, aut fune ad collum ligato, censetur necessaria ad aequalitatem satisfactionis, ut fateatur etiam Lessius e. 11. dub. 27. etsi censetur ad hunc non obligari alterum ante sententiam iudicis, quasi jure Gentium receptum sit, non teneri quemquam sponte etiam pro gravissimis injuriis, nisi ad venia petitionem cum signis doloris. Hoc tamen universim acceptum negat Rebel-lus, ut citat & sequitur Lugo sup. num. 57. ed quod satisfactio ad aequalitatem debita ex natura rei, non exigit sententiam iudicis. Ad veniam tamen petitionem non tenentur saltem ordinari superiores respectu inferiorum (idem solet dici de nobilibus respectu omnino plebeiorem: qua in re attendendus quoque usus locorum & sensus

communis) ad eis satisfacere possunt aliis modis praemissis juxta prudens arbitrium. Unde Augustinus Epist. 109. Monialibus praescribens regulam docet, non exigi a superioribus modum correctionis in verborum duritia excedentibus venia petitionem, ne dum nimia seruetur humilitas, regendi frangatur auctoritas, ut idem Augustinus ait.

Pro fine nota, quod si ipse offensus vindictam sumplet, v.g. vulnerando in faciem, a quo aliam acceperat, juxta communem opinionem & hominum usum (teste Lugo disp. 15. sect. 4. n. 59.) prius offendens ab ulteriori satisfactione est liber, sive quod offensus videatur hanc remittere, ac pro ea vindictam illam acceptare, sive quod patiens toleratio hujusmodi vindictae censetur in prius offendente sufficiens signum recognitionis prioris culpa.

83. Sumptio vindictae an excuset prius offendentem.

DISPUTATIO OCTAVA.

De Injuriis in bonis Fortuna ac Restitutione.

QUESTIO I.

Quid Furtum, An & Quando sit grave Peccatum?

1. Quid Furtum.

Dico I. Furtum est occulta acceptio rei alienae, invito domino; subintelligit, rationabiliter. Unde non committit furtum, qui in extrema necessitate auferit rem alienam, licet dominus dissentiat: quia est rationabiliter invitatus. Sub acceptio-nem tamen hic comprehenditur detentio, quae est instar acceptio-nis: quia acceptio & accepti detentio moraliter censentur eadem actio. Per hanc partem excludi potest damnificatio, quam absque proprio consensu quis alteri infert; ut dum quis domum alterius, etiam occulte, incendit: quia non est tam acceptio, quam destructio rei alienae. Unde nec talem solent nomine furis homines appellare.

Damnificatio circa commodum damnificatio impro-prie fur-tum.

2.

Quid Rapina.

Iniqui Contractus qui differant de Furtis.

Debet autem acceptio esse occulta, scilicet ex intentione accipientis. Unde si quis rem alienam auferret domino quidem vidente, sed hoc auferens ignoraret, committeret furtum, non rapinam. Rapina si quidem est violenta acceptio rei alienae domino invito, videlicet sciente & vidente ipso, & quantum in se est reluctante. Et hinc excluduntur iniuste accipientes peruluram & alios iniquos contractus, qui proprie non vocantur furta, cum in re nihil sint meliores: in iis enim non intendit contrahens auferre aliquid domino nesciente, et si non cupiat iniustitiam contractus ad-

Herincx Sum. Theol. Pars III.

verti, sed rem domini sibi vendicet sub specie justitiae, cum fraude circumveniend. Unde hos contractus quidam vocant furta fraudulenta, sicut rapinas furta violenta. Furtum autem proprie & simpliciter dictum vocant occultum.

Sic dicantur furta fraudulenta. Rapina, violenta; proprie dicta, occulta.

Suntque omnia (sicut & quaevis alia damnificatio iniusta in bonis proximi) prohibita per praecipuum Decalogi: Non furtum facies; ubi prohibetur quaelibet iniusta ablatio rei alienae invito domino, omninoq; damnificatio proximi in bonis fortunae, juxta communem interpretationem; signanter juxta Augustinum q. 71. in Exodum dicentem: Furti nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienae. Non enim rapinam permittit, qui furtum prohibuit; sed utique a parte totum intelligi voluit, quidquid illicite rerum proximi auferatur.

3. Omnia prohibentur per illud: Non furtum facies.

Petes, quomodo differat Plagium a furto? Resp. crimine plagi teneri, qui dolose liberum hominem invitum rapiunt, emunt, vendunt, celant, vindictum habent; aut etiam servum alienum sive ancillam dolo malo abducunt, vendunt, emunt, celant, retinent, coeunt, ut videre est ff. ad L. Fabiam, de plagiariis. Unde non coincidit cum furto: cum hominis liberi, veluti non habentis dominum a quo possidetur, non sit furtum. Crimen tamen plagiatum commissum circa servum, vel ancillam, cum is censetur pecunia domini seu heri, & possideatur veluti bonum fortunae, est verum furtum, dum scilicet abducitur animo illum lucrificandi, seu causa utilitatis temporalis, quae utique ad dominum spectabat.

4. Quis Plagium, & qui differat a Furto.

Dico II. Furtum est ex genere suo peccatum

Furtum est ex genere suum mortale. Patet ex 1. ad Cor. 6. Neque fures, neque rapaces regnum Dei possidebunt; & aliis Scripturae locis.

Levis materia facit, ut sit veniale.
Dixi ex genere suo: nam parvitas materia exculat à morte, non tamen ab omni peccato. Unde furtum cuiuscumque rei levis est veniale, si revera furtum sit, id est, si fiet domino rationabiliter invito: estque restituenda res, si presumatur dominus id velle, ipsaque possit sine magno sumptu vel molestia restitui.

Nota pro praxi.

Frequenter tamen fit, ut committentes parva furtiva habeant animum majora committendi, si adesset occasio: ideoque subinde, immo sæpè penitentes de hoc examinandi sunt: nam ratione malæ intentionis tunc peccant mortaliter, parati ac desiderantes auferre tantum, quantum invenire aut accipere potuerint.

6. Que gravis materia furti.

Prima opinio refertur & probatur.

In determinanda autem gravi materia furti seu sufficienti ad mortale, mirè variant Doctores, qui in duas classes generales dividi possunt. Una, est eorum, qui satis probabiliter censent taxationem istam esse faciendam attendendo solum, quæ quantitas in bonis fortunæ communi & morali iudicio aestimetur notabilis, sine respectu ad diversa genera personarum, sed nudè & simpliciter, eò quod gravitas peccati in furto propriè dicto aestimanda sit ex affectu possidendi rem alienam, utique notabilem, domino simpliciter invito, si ve is parvum, si ve magnum incommodum inde sentiat. Quod autè dominus rei dives sit, vel pauper, non facit ad gravitatem injuriæ, sed ad majorem læsionem charitatis.

7. Varii eam defendendi modi.

Opinio stans auri.

Quo posito censet *Wiggers Tr. 3. c. 1. dub. 2.* improbabile, esse mortale furtum medii regalis (Regalis autem apud Hispanos est, quod apud Italos Julius, apud nos Solidus, vulgò schellingus) aut integri, aut unius cum medio, aut duorum regalium (quod *Varii* variè senserunt) eò quod talis summa non possit censerì simpliciter & sine respectu ad miseriam personalem quid notabile in bonis fortunæ. Quare consentit illis Doctoribus qui existimant ad notabilem quantitatem in furto requiri suos vel ad minus unum aureum (quod postremum non omnino displicet) seu scutum italicum, aut tres florenos brabanticos, vel aliam rem istius valoris, in locis, ubi ea est pecuniarum abundantia, qualis hodie in nostris & vicinis regionibus; moraliter, non præcisè id accipiendum, us non censetur mutari quantitas, etsi forsitan aliquot stuseri sint minus. At ubi foret ea raritas, qualis etiam olim hic fuit, dum modius frumenti aestimabatur regali cum medio, vel duobus regalibus, potuisset sufficere etiam unus regalis. Unde Auctores similibus temporibus seu locis scribentes, non tam improbabiler, ac primà facie apparet, regalem, aut etiam medium pro materia gravi furti posuerunt.

Opinio stans auri.

Mutis tamen taxatio unius aurei apparet

nimis excessiva: quibus proinde placet non improbabiler taxatio mercedis diurnæ honesti operarii, vel unius floreni: eò quod similiter res notabilis videatur, quæ mediante potest honesta persona sibi providere de victu diurno.

Fatentur quoque omnes, furem (nisi inculpabiliter non præviderit) graviter sæpè delinquere, auferendo res etiam minoris aut quasi nullius pretii, si dominus pauper inde conjiciatur in magnas angustias, v. g. famis, vel in alio genere damnificationis externæ, si auferendo à mechanico v. g. acum, subulam, vel aliud instrumentum necessarium, faceret cum dietas suas perdere. Unde si fuisset imposita excommunicatio, aut reservatio contra mortale furtum, talis non teneatur censurâ aut reservatione, veluti qui non commisit grave furtum propriè loquendo.

Secunda classis eorum est, qui cum *Joanne Medina* probabiliter sentiunt materiam gravem furti statuendam esse prudentum iudicio pro varia personarum, locorum, & temporum qualitate ac singularum rerum aestimatione: eò quod in genere illa materia sit gravis, cuius ablatione immediatè, seu seclusis extrinsecis, censetur inferri nocumentum notabile domino rationabiliter invito: nocumentum autem & consequenter dissensus domini sit non idem in omnibus. Quod consequenter specialius determinando plures statuerunt pro materia gravi unum aureum (aliqui duos) respectu hominis prædivitis, quatuor regales respectu medio-criter divitis, duos respectu mechanici, unum denique, vel medium regalem respectu pauperis. *Lugo d. 16. sect. 2. n. 28.* assignat aureum respectu magnatum, sex vel septem argenteos respectu divitum, quatuor respectu artificis, ordinarium stipendium diurnum solitoris respectu pauperum. Alii denique non improbabiler statuunt valorem victus ordinarii & decentis unius diei comparativè ad personam à qua quis furatur. Quod enim quisque impendit decenter in sustentationem propriæ personæ censetur respectu ejusdem notabile, æstimatorque graviter sensibile, si auferatur. Quamvis autem videri possent pauciores rei esse quid modicum respectu regis potentis, tamen consideratis illius oneribus meritò censetur quod grave. Essetque ci valdè perniciosum in tanta furum (qui Reges deplumant) multitudine, si singuli-citra gravem culpam possent aliquot aureos à regibus furari.

In hac sententiarum varietate, ac rei obsecuritate, in qua quilibet ipso suo sensu abundat, difficile est determinatum iudicium. Ipsi quoque fures diversam sæpè conscientiam forçant: quæ videtur in hac dubietate non parum attendenda.

Circa furtiva filiorum quoque advertunt Doctores passim, requiri materiam majorem: quam aliqui duplo majorem statuunt; aliqui

num vel mercedem diurnam operarii habet.

8. Qui graviter interdum delinquit, qui possit etiam ablatione rei minime.

9. Secunda opinio principalis.

Variis illam defendendi modi.

10. Quid sit censenda, dum pro praxi.

Quid sit ea furta filiorum.

Quest. I. *Quid Furtum, An Et quando sit grave Peccatum.* 357

aliqui respectivè ad qualitatem seu facultates parentum. Et quidem *Lessius cap. 12. dub. 13.* censet, filium à parente prædivite duos vel tres aureos accipientem non esse condemnandum peccati mortalis, præsertim cum parens sæpè non sit multum invitus, eique potius modus, quam substantia displiceat. Facilius autem præsumi potest non exigere restitutionem; præsertim dum filius aliqua subripit, necdum habens pecuniam sui juris.

11. Parva furtiva coalescunt etiam quoad substantiam di-versis.

Petes I. An vel quando quis graviter peccet furando modica? Resp. cum communi Doctorum sententia peccare mortaliter, tam eum qui intendit paulatim minutis furtis notabilem summam sive ab eodem, sive à diversis eripere, quam qui ex occasione talia furta committit, quando advertit se jam ad notabilem summam pervenire. Prior enim intendit accipere, posterior autem incipit detinere rem alienam in notabili quantitate domino vel dominis invitis; hoc autem sufficit ad constituendum furtum mortale; quidquid sit de incommodis, quæ aliis inde obveniunt. Deinde, etsi, dum illa parva furta sunt à diversis, nemo in particulari, ipsa tamen communitas graviter læditur; adeoque multis inferre parvum damnum, perinde est, ac uni inferre magnum. Quare plures damnificati constituunt moraliter communitatem graviter damnificatam. Et planè nisi hoc similive modo sentiamus & loquamur, aperiretur plurimis aditus discedendi ex alieno sine scrupulo peccati mortalis; quod utique rationi nimis dissonum, generique humanano nimis perniciosum esset.

12. De quibus specialiter idem con-fer-matur.

Confirmatur specialiter de furtis minutis, quæ ab uno fiunt quoad diversos (idemque à fortiori evincitur de iis, quæ fiunt ab uno & eodem respectu ejusdem domini) quia communi hominum judicio graviter peccant caupones vel mercatores, qui utuntur mensuris aut stateris dolosis, etsi modicum quid singulis vicibus defraudent, & quidem à diversis. Unde *Deuter. 25.* dicitur abominari Dominus Deus eum, qui facit hæc, & aversari omnem injustitiam. Et *Prov. 11.* dicitur: Statera dolosa abominatio est apud Dominum. Vide etiam *Levit. 19.* & *Michee. 6.*

13. Eonsoni quidam occurrunt.

Nec dici potest cum *Pancio d. 52. q. 9. n. 50.* (ubi cum paucissimis censet furta minuta non coalescere in unum grave, dum modica diversis surripiuntur) stateram dolosam usurpari non sine gravi peccato, eo quod ex natura rei quilibet sit expositus ad perdendum aliquid grave, quia videlicet periculum est, ne in eadem emporibus sæpè redeuntibus paulatim subrepta fiant quid grave. Nam certè Scriptura vel sensus communis non considerat præcisè istud periculum. Neque enim dubium, quin graviter peccaret, qui pro solis peregrinis frequenter adventantibus, & vix redeuntibus ute-

Herincx Sum. Theol. Pars III.

retur stabiliter mensurâ vel staterâ dolosâ: aut à singulis & frequentissimis viatoribus extraneis exigeret pro prima vice injustum pelagium.

Notanda verò differentia est inter eum, qui ex prava intentione, & cum qui ex vera occasione, plura modica furatur, quod prior ob pravam suam intentionem peccet mortaliter ab initio, & quodlibet ejus minutum furtum, etsi intrinsecè veniale, fiat mortale denominatione extrinsecâ, quatenus procedit ab intentione mortali, estque ejus partialis executio: posterior autem solum peccet mortaliter, quando committit ultimum furtum, non præcisè quatenus illud secundum se consideratur, sed quatenus habet ordinem ad alia præcedentia, sicque advertenter (quod notandum) detinere incipit alienum in notabili quantitate. An autem mortalis culpa consistat in ipsa ultima acceptione quâ moraliter junctâ præcedentibus, in quantum acceptio est (ut plures non improbabiler censent) an in quantum præcisè detentio (ut alii) vix ad praxim conducit.

14. Differentia inter auserentem modicâ ex occasione, & ex intentione.

Notant tamen Doctores communiter majorem requiri quantitatem ad peccatum mortale, quando quis furatur minuta à diversis, quam quando ab uno: item dum longis intervallis per parva furta alicui sua tollit, quam dum brevi tempore rursum quando id facit per occasionem & quasi fortuito, quam dum ex industria: minus enim domini tunc sunt inviti, neque pro tam injuriola ablacione eam reputant. Cumque domini sæpè talia furta, rebus nimirum consumptis, nolint sibi compensari, non semper sunt ejusmodi fures urgendi sub gravi peccato ad restitutionem, præsertim si indigentiores sint, ut ait *Molina Tr. 2. disp. 689.*

15. Qui requiritur major materia.

Addunt insuper Doctores furta esculentorum, & poculentorum, quæ ab ancillis seu famulis committi solent, non esse ordinariè peccata mortalia, etsi sensim perveniant ad notabilem quantitatem, modo sint talium, quæ non solent accuratè concludi, & tantum auferant, ut ea ipsi consumant: domini enim tunc non sunt omnino invitati, potiusque eis displicet accipiendi modus, quam ipsa acceptio: multoque minus celsentur vel restitutionem. Secus est, si ea auferant ut dividendam, aut cum aliis dilapident. Vide *Lessium c. 12. dub. 8.*

16. Furta famulorum.

Petes II. An quantitate gravi completâ sit gravis obligatio restituendi totum ablatum; an verò solum pro ea parte, quæ concluditur intra terminos materiæ quatenus gravis, v. g. an si materia gravis physice infima esset florenus, sufficiat ad tollendum grave peccatum (ad levi non est dubium: cum usque ad apicem debeat restitui alienum volente domino) restituere unum stuferrum, vel illam præcisè quantitatem, quæ facit, ut materia non maneat

17. An tollenda gravi culpa sufficiat restitutio materia quâ parte est gravis.

gravis? Resp. posterius sufficere: quia materia inferior sicut posset restituta de novo auferri sine gravi peccato, sic ab æquali vel fortiori ablata non restitui. Non debet tamen materia gravis considerari præcisè respectu unius furti, sed respectu omnium, quibus aliquis est implicatus: ut proinde qui furatus esset à sex diversis, & quidem à singulis summam gravem in infimo gradu, sit graviter obligatus tantum singulis restituere, ut tota summa residua, habitâ consideratione pluralitatis damnificationum, non sit materia gravis furti.

18.
Qualiter
peccent plu-
res quorum
singuli ab
eodem mo-
dicum sur-
ripiunt.

Petes III. An quando plures uni perminuta furta grave damnum inferunt, v. g. dum multi vineam prætereunt, & singuli unam vel duos botros carpunt, singuli peccent mortaliter? Resp. si id faciunt communi consilio peccant mortaliter, & tenentur singuli ad restitutionem in solidum, saltem si sine eorum vel aliorum simili consilio damnum illatum non fuisset: quia singuli non tantum exequuntur damnum secundum partem, sed etiam cooperantur ad totum. Si autem id casu fiat, ita ut alter alterius non sit conficius, singuli solum venialiter peccant, & sub veniali tenentur restituere: nam singuli sunt tantum causa parvi damni. Immo ob eandem rationem hoc probabiliter juxta *Less. c. 12. dub. 9.* & alios verum est, etsi sciant alios accipere, modò non sint illis causa capiendi suâ adhortatione vel exemplo: ed quòd singuli non nisi modicum damnum inferant citra mutuam cooperationem. Nec scientia præmissa magis facit gravem esse injuriam, quam in eo, qui sciens ab aliis ablatos novemdecim, auferret vigesimum nummum, seu modicum, quod compleat junctum ceteris gravem materiam. Unde etiam sequeretur graviter peccare, quicumque modicum auferat à Rege, utpote à quo novit plura per alios auferri. Res tamen difficultate non caret, ut videre est apud *Wiggers c. 1. dub. 5.* ubi cum aliis oppositum uti verius præfert & probat.

19.
An fur con-
tinuò pec-
cet, donec
restituat.

Petes IV. An fur potest restituere, peccet continuò, donec restituat? Resp. Aff. continuando scilicet prius peccatum, ed quòd continuò lædat proximum, detinendo rem ipsius, ac impediendo, ne eam possideat. Quemadmodum continuò peccat homicidii peccato, qui hominem carcere constringit, ut fame enecet, donec adhuc viventem liberet, dum potest. Confirmatur quia etiam restitutione factâ, manet peccatum habituale furti, donec poenitentia justificativa adhibeatur; ante restitutionem verò peccat aliter, quam post ipsam, nondum deletâ maculâ peccati. Qui autem interrumpatur per somnum, per alias occupationes naturalem inconsiderationem causantes, per propositum restituendi, colligi potest ex dictis in *Tract. de Act. Hum.*

disp. 5. de Peccato in communi q. 7. ubi de distinctione numerica peccatorum. Vide *Lessium c. 12. dub. 3.* *Wiggers c. 1. dub. 7.*

Petes V. An liceat occultè rem suam sibi vindicare? Resp. si quis rem suam, aut sibi certò ex justitia debitam occultè recuperet, non tenetur quidem ad restitutionem, quia non detinet alienum, aut alteri ex justitia obstructum: peccat tamen, nisi certæ conditiones adsint, quia facit præjudicium publicæ potestati (quæ ad hoc constituta est, ut jus cuicque suum tribuatur) dum juris ordine prætermisso ipse sibi usurpat rei suæ judicium.

Dixi nisi certæ conditiones adsint: his enim positis licitum est rem suam occultè recuperare, & pro debitis compensatione uti. Conditiones sunt, ut res moraliter certò tibi sit ex justitia debita, ac injustè ab altero detenta, nec eam possis aliter adipisci, saltem sine notabili molestia vel expensis, aut amissione benevolentia & favoris, & veatur quoque periculo iterandæ solutionis, ac denique non sit periculum scandali aut infamiae, ne videlicet tamquam fur habearis & puniaris. Non oportet autem esse facilem ad occultas compensationes ingerendas aut practicandas: tum ob incommoda & periculum frequentis abusus (persæpe enim prætextitur, dum non adest, certitudo debiti justitiæ, aliæque conditiones) tum quia talis compensandi modus est in jure valde odiosus. Estque consilium, ut simili compensatione uti cupientes, serio ac sepositis affectibus conscientiam suam coram Deo interrogent, num in simili occasione illam cuperent circa semetipsos ab aliis fieri.

Petes VI. An domino liceat interdum per vim recuperare rem suam ab iniquo detentore? Resp. Neg. quando suppedit alius recuperandi modus; immo juxta *Soto* & alios (estque suadendum regulariter in praxi) etsi non suppetat, puta defectu testium, ob malitiam judicis &c. nisi forte (quod etiam *Soto* admittit) res publicè sit adeo perturbata, ut nemini pateat via justitiæ. Itaque si ob reipublicæ perturbationem non possit aliter recuperari res tua in specie extans (hoc enim necessariò requiritur juxta *Lessium c. 12. dub. 11.*) non improbabilius licitum est juxta eundem *Lessium* vi factâ domum ingredi, adeoque eam aperire, indeque rem tuam extrahere, ad quam recuperandam jus habes. Quod etiam licitum censet *Malderus Tr. 4. c. 1. dub. 6.* quando res aliter per magistratum recuperari nequit, si hæc fiat absque turbatione reipublicæ & scandalo, absque periculo majoris incommodi.

QUEST.

QUESTIO II.

Quo modo Debeat fieri Restitutio Ratione Furti?

23. Restitutio faciendae, ac perfectae in damnis si domino.

Dico I. Fur generaliter tenetur ea ratione restituere, ut dominus ex iniqua acceptione nullum patiatur detrimentum, sed per restitutionem accipiat sine diminutione quod ablatum, est; aut si non extet in specie, solvatur æquivalens vel pretium, in quo nimirum quantum tunc fieri potest perfectissime id quod ablatum fuerat, reddatur. Paret: quia sic, & non aliter tribuitur injuriæ passio suis suum ad æqualitatem, qui ex inde nil minus habet in bonis suis, ac si damnificatio vel iniustitia non præcessisset.

24. Qualiter fur teneatur prestare casus fortuitos.

Dico II. Ordinariè tenetur fur restituere pretium juxta Doctores communiter; etsi fortuito & sine omni nova culpa res furtiva apud eum pereat; idque ratio ne iniqua acceptio, quæ facit, ut semper sit in mora; caluque fortuitus ei imputetur. Si tamen moram purgasset, offerendo scilicet rem domino, qui commiserit ei custodiam usque ad aliud tempus, non teneretur ex casu fortuito, sed quomodo depositarius.

25. An teneatur, si res certis simili casu eras apud dominum peritura.

Dico III. Si res aliena perierit apud injustum detentorem, sic ut iniqua acceptio ne quidem occasionem dederit, quia videlicet certò apud dominum erat simili casu, aut justa hostium incurfione peritura, v.g. equus moritur morte naturali, eadem certò apud dominum moriturus, domus malè possessa tangitur à fulmine, destruitur incurfione hostili, inundatione &c. juxta communem sententiam Petri Navarra, Lessii, Malderi & aliorum Theologorum doctrinam, non tenetur fur, saltem in foro conscientie seu ante sententiam ad restitutionem: eò quòd moraliter loquedo non fuerit causa istius damni per iniquam acceptioem, neque ex ea dominus quicquam novi detrimenti patiatur. Quod factum L. 14. ff. Depositi, ubi pro ratione decisionis allegatur, æquum esse, naturalem interitum ad actorem pertinere, usque cum interitura esset ea res, etsi restituta esset a forti.

26. Quæ non procedit, si non erat certus apud dominum rei interitus, vel si per injuriam erat peritura.

Quòd si res non erat certò sic peritura apud dominum, melior est conditio innocentis, cui in dubio debet restitui pretium, juxta omnes. Si etiam non erat peritura apud dominum, nisi per injuriam, fur præveniens indubiè tenetur, si teneatur alter, per cujus injuriam res alioquin perisset; cujus obligationem aliàs secururam in se prior assumpsit, qui causam obligationis, videlicet damnum injustum, prior posuit. Dixi etiam in foro conscientie: nam juxta Covarruvias ad Reg. Peccatum p. 2. §.

6. num. 1. aliud est receptum in foro exteriori, nempe in poenam peccati.

Nonnulli tamen etiam in foro conscientie contrarium censent verius, ut nonnisi Poncius d. 52. num. 2. Wiggers Tr. 3. c. 1. dub. 8. referens Paludanum, furem scilicet teneri nihilominus ratione damni antea causati per rei ablationem, cui adhaeret obligatio restituendi; quemadmodum tali casu teneretur nihilominus emptor (qui non debet esse pejoris conditionis) solvere pretium. Ad quod tamen alii respondent, rem perire emptori vel domino. Sed contra instat Wiggers, non esse æquum, ut jus natum in furem vi furti, ad rem vel pretium ab eo recuperandum, magis percat, quàm jus ad pretium e contra emptorem vi emptionis. Ad quod alii respondere possent Neg. Aff. eò quòd æquum videatur, ut res pereat suo domino, nisi percat per injuriam vel occasione acceptioem iniustam; eò quòd alias cesset causa damni.

27. Immo veriorum opinionum nequidem in foro conscientie.

Petes, quid censendum, si res percat culpa furis, certò apud dominum eo loco & tempore citra culpam peritura, v.g. si eam negligentia sua perdidit, vel vastaverit, sive consumperit? Respondent Malderus, Lessius & alii non teneri similiter ad restitutionem, eò quòd res in tali statu considerata domino nullius sit pretii, non infert eam perimendo damnus efficaciter domino, aut saltem tam exiguum, ut pro nihilo reputari debeat; non secus, ac si bovem jam moriturum maceret, incendat segetes, quas videt mox eluvione evertendas, projiciat merces in mare equidem naufragio perituras, occidat equum certò à justo hoste abducendum &c. Factur etiam Wiggers sup. eum qui aufert, consumit, vel destruit rem, quam videt certò perituram domino, non exercere actionem injuriolam: eò quòd præsumi possit dominus tunc non esse invitus, aut dici non rationabiliter invitus; adeo ut possit secluso odio, invidia vel complacencia de malo proximi, id fieri citra gravem culpam. Secus censet in casu, quo destruenti justè imminens rei excidium non constabat. Quod etiam censet Petrus Navarra citatus apud prædictos Auctores: eò quòd non minus ex natura rei teneatur fur, quàm ratione contractus depositarius, hic autem teneatur ex culpa, etsi res certò fuisset apud dominum peritura. Ad quod tamen respondet Lessius c. 12. dub. 15. depositarium ex contractu, adeoque ex justitia teneri ad salvandum depositum pro posse, etiam alio transferendo, non autem si constat interitum rei caveri non potuisse.

28. Quid si culpa furis res pereat, certò citra culpam apud dominum eo loco & tempore.

Nihilominus omnes fatentur teneri furem restituere domino in quantum factus est ditior ex consumptione vel alienatione rei; eò quòd eatenus censetur adhuc

29. Quomodo tenentur fur, si falsus sit ditior.

Vel alio loco aut tempore rem destruxerit.

ipsa extare in æquivalenti, quod in locum rei successisse censetur, nec fur possit ex alieno ditescere. Si etiam fur peremerit rem alio loco vel postea, ubi vel quando citra culpam aliã non periisset, tenebitur ad compensationem; ut si vestis vicini percat apud furẽ post conflagrationem domus domini, in qua vestis fuisset siqul combusta, nisi sero esset sublata: quia quando periculum transit, si res extet, incipit iterum domino valere, quia ipse manet, ergo si casu perit, fur tenetur, cum fuerit in mora: si enim restituisset, quando debebat, dominus eam salvam recepisset, nec apud ipsum periisset.

30. *Res apud furem meliorata est tota domino restituentenda.*

An deductis expensis.

Dico IV. Si res sit meliorata apud furem, & adhuc extet, tota est domino reddenda juxta omnes Doctores. Res enim crescit & melioratur suo domino, cujus est res ipsa cum toto suo incremento, & meliore statu. Unde si fur abstulerit pullum, qui factus est equus, vel bovem macilentum, qui factus est pinguior, debet reddi, sicuti extat in specie. Nihilominus in foro conscientie deducendæ sunt expensæ meliorationis & pretium industriae (si hæc dominus non adhibuisset) etsi in foro externo id non permittatur in penam furis, quæ non ligat ante sententiam. Ut proinde ante sententiam (secus est, post illam, utpote justam & rationabilem) dominus teneatur impensarum habere rationem, detracta quoque de contra æstimatione damni, quod dominus passus est ratione carentiæ rei, ejusque usus (nisi forte fur sponte cedat domino rem cum sua melioratione, ne per judicem curet dominus eam ita sibi adjudicari) cum alioquin ultra æqualitatem fieret restituito.

31. *Corollarium.*

Hinc sequitur, si fur rem vendiderit (idem est, si aliter consumplerit) quando est meliorata extrinsecè, puta quia pretium illius auctum fuit, omnino teneri domino refundere, non solum eam æstimationem, secundum quam domino est valitura, sed totum pretium, quantumvis dominus eam fuisset servaturus in aliud tempus, quæ pretium decreverit. Ratio est: quia ipsum totum est pretium æquivalens alienæ mercis, in cujus proinde locum succedit, quæque accrescit suo domino, sive intrinsecè, sive extrinsecè augeatur. Hoc enim spectat ad bonam domini fortunam: sicut enim idcirco pretium rei venditæ à fure debetur domino, etsi apud ipsum res periisset, sic & incrementum. Neque potest quis ex alieno ditescere, ut hæc fiet.

32. *Quid agendum, si res manserit in eodem statu.*

Dico V. Si res manserit in eodem statu, sufficit ipsam sic restitui; compensato tamen lucro cessante vel damno emergente, v. g. si apud dominum fuisset meliorata (quod detractis expensis influmendis æstimandum est) sic enim redditur domino ad æqualitatem, quod suum est.

33.

Dico VI. Si res sit casu aut citra cul-

pam deteriorata apud furem, sic ut iniqua acceptio nullam occasionem dederit, puta quia similiter erat deterioranda apud dominum, qui illam eoque servaturus fuisset (v. g. si equus sanus fiat morbidus, pretium frugenti vel pecuniæ decrescat) sufficit illam reddere, prout modò est; compensata domino carentiã tanti temporis, damnoque alio, si quod emerferit. Sic enim videtur conforme communi hominum æstimationi, & Doctorum sententiæ, quantum ad deteriorationem saltem extrinsecam, seu decreptionem pretii, ut refert *Wiggers c. i. dub. 9. n. 68.* etsi secus censet *n. præc. de intrinseca deterioratione.* Neque adeo infundatè, supposito quòd apud dominum fuisset pariter deteriorata ex ejus neglectu: cum hujus arbitraria incuria circa rem suam non debeat prodesse furi, ut eam citra injustitiam restitutioni obnoxiam deterioreret. Alioquin videtur de rei deterioratione eadem ratio, quæ de interitu seu destructione, inhærendo terminis Conclusionis tertiæ. A deterioratione quoque extrinseca potest argui ad intrinsecam. Ratio insuper generalis est, quòd incrementum modò non extans medii temporis, fuerit quidem domini, sed ei quasi inutile, neque deteriorationis moraliter censetur fur esse causa: quare si restituatur prout modò est, nullum ex iniqua acceptione dominus patitur damnum. Secus est, si dominus rem in meliori statu alienasset: tunc enim æstimator secundum illum est facienda. In dubio quoque forum externum præsumeret pro domino: etsi ob incertitudinem, quæ æstimationem minuit, proportionatè diminutioni probabiliter locus sit in foro conscientie.

Quid si deteriorata

Dico VII. Fructus, qui ab ipsa re procedunt, quamquam interveniat humana industria, ut sunt fructus omnium rerum, quæ habent usum locabilem, sunt domino refundendi. Ita communiter Doctores. Dixi qui ab ipsa re procedunt: nam fructus nudæ industriae juxta communem Doctrinam non sunt reddendi: v. g. lucrum, quòd fur fecit negotiando cum furtiva pecunia, aut utendo alieno instrumento, v. g. penicillo. Sed solum compensari debet domino damnum emergens & lucrum cessans, si quod intervenerit ratione carentiæ pecuniæ. Ratio conclusionis est: quia fructus rei, eo ipso quo producuntur, cedunt in dominium domini istius rei, ut patet *Instit. de Rerum divis. §. l. verò*: ergo non minus sunt domino restituendi, quam res ipsa, deductis tamen laboribus & expensis, quas etiam dominus facere debuisset.

Et hoc verum est, etiamsi dominus illos fructus non fuisset percepturus: v. g. etsi dominus rem, quam fur elocavit, non fuisset elocaturus, atque adeo nec pretium elocationis percepturus, quando saltem talis est

34.

35.

talis est res, quæ elocari consuevit. Quod addo: nam aliàs potius pretium illud ad fructum industriæ, quam ipsius rei referri videtur: ut si fur elocet nummos furtivos ad ostendendum. Idem de pretio elocationis torquis aurei docet verisimiliter Navarrus c. 17. n. 25. Sed cum torques aurei, uti vasa argentea, satis usitate elocentur pretio, videtur pretium illud inter fructus rei enumerandum, adeoque domino reddendum. Sententia tamen Navarræ locum habere poterit, quando dominus est vir dives, cui ejusmodi pretia putetur reputare tamquam vilia. Similiter restituendi sunt fructus non percepti, si eos dominus suâ curâ fuisset percepturus, ut patet ex c. Gravis, de restitut. spoliat. Ratio est: quia fur seu iniquus possessor suâ injustâ detentione est domino causa lucri cessantis.

Vii & non percepti à fure, sed percipiendi à domino.

36. Petes I. Quid si fur suâ industriâ rem fecerit meliorem, quam dominus fecisset, suâ tamen negligentia perceptit pauciores fructus, quam dominus re tum sibi restituta fuisset percepturus? Resp. in rigore verius est teneri ad ampliores illos fructus domino restituendos: quia fur non restituendo rem melioratam, quando debuit, est causa damni, quod scilicet dominus non percepit fructus ex re sua, quos erat percepturus.

37. Petes II. Ad quam restitutionem teneatur qui intulit damnum in re crescente, v.g. vastavit segetem nunc æstimatam centum, valituram in mense ducentis florenis, occidit pullum æquinum nunc valentem viginti, post biennium valiturum centum? Resp. non teneri amplius restituere, quam res judicio prudentum spectatis circumstantiis tunc valebat. Nam restitutio damni tantum est faciendâ secundum æqualitatem prudentum judicio taxandam: seges autem vastata v.g. omnibus consideratis tunc tantum valebat centum florenis, ergo solum centum restituendi sunt.

Nec obstat, quod dominus intenderet rem servare quousque perfecta esset, neque illam eo pretio vendere voluisset: inde enim non sequitur majus esse damnum, sed majorem injuriam, pro qua secluso damno, non debetur restitutio.

QUESTIO III.

De Cooperantibus ad Furtum vel Damnum, ac Obligatione consequenter Restituendi?

I.

An peccent Cooperantes, & quot sint?

38. COOPERANTES ad grave furtum vel injustam damnificationem graviter

peccare, ratio naturalis satis dicitur. Quoniam (ut utar verbis Apostoli quæ ad Rom. 1. subdit post varia vitia enarrata) qui talia agunt digni sunt morte: & non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, adeoque cooperantur operantibus. Unde alibi Scriptura graviter redarguit, currentem cum fure Psal. 49. Socios furum Isaiâ 1. Et Proverb. 29. dicitur: Qui cum fure participat, odit animam suam.

justam damnificationem graviter peccant.

Novem autem sunt modi cooperandi ad actionem aliquam, signanter injustam; quorum sex priores sunt positivi, tres posteriores autem negativi seu privati, sequentibus verbis comprehensi.

Novem modi cooperandi re-consentur.

- Inssio, Consilium, Consensus, Palpo, Recursus, Participans, Mutus, Non Obstant, Non Manifestans.

§. II.

De Mandante.

MANDANS, sive expressè opus v.g. famulo injungendo, sive tacitè & implicitè, dicendo v.g. gratum mihi obsequium fieret, utinam quis id pro me faceret &c. est indubiè causa damni injusta, si inde alter moveatur, & exequatur opus injustum. Si autem damnum reipsâ non sequatur, peccat nihilominus mandans, sed non tenetur ad restitutionem.

39. Mandans qui peccat & tenetur ad restitutionem.

Uti etiam si mandatum in opus subsecutum non influxerit, puta quia alter non fuit motus à mandato, sed sponte suâ perfectè determinatus, mandato neglecto, opus fecit, dicendo v.g. Non curo mandatum tuum, non indigeo &c. sic enim mandans non est causa efficax seu efficiens damni præsentis, etsi affectivè, seu quantum est ex parte affectûs conetur ipsum causare. Idemque est secundum Doctores communiter, si mandatum tempestivè & seriò revocetur, atque adeò revocatio tamquam seria mandatario innotescat: cò quod mandatum non moveat aut influat, nisi quatenus ligat & veluti stringit mandatarium; quod totum tollitur per revocationem. Si tamen revocatio mandatario non innotescat, aut sit oblivioni tradita, aut aliter credat non esse seriam, sed curialem, & ad satisfaciendum nonnullis simulatam, manet causa damni prius data, cum obligatione eadem.

Quid si in damnum non influxerit mandatum.

Quid si revocatum.

Petes, an teneatur in qualitate mandantis, qui ratum habet opus, v.g. homicidium, incendium &c. suo nomine factum, arg. Reg. 10. jur. in 6. Ratihabitionem retrahit, & mandato non est dubium comparari? Et consonat Reg. 60. ff. de Reg. jur. Resp. cum communi sententia Neg. quia verè non influxit talis in damnum; quod non potest à subsequenti ratificationis influxu pendere, Regula autem Juris respicit,

40. Ratum habens: malefictum suo nomine paratum non tenetur in qualitate mandantis.

respicit, quantum ad præfers applicata, forum externum, in quo talis puniretur, quasi qui mandavit maleficium. Aliàs fictione juris respicit præteritos v. g. Contractus, & quædam aliæ, quæ ratificari interdum juxta dispositionem jurium (de quibus Jurisperiti) possunt per consensum subsequentem, & cujus tunc quasi de novo fiunt: non autem respicit naturalem obligationem restituendi damnum præteritum. Si autem nomine proprio alter opus fecisset, ratihabitio subsequens, quæ quis ipsum approbet alieno nomine factum, multò minus cenferi potest causa damni obnoxia restitutioni: nam *rati. quis habere non potest, quod ipsius nomine non est gestum*, ut habet *Regulæ. juris in 6.* Neutro etiam casu irregularitas ob homicidium ratihabitum incurritur: etsi absolute potuisset Ecclesia illam jure inflixisse, & de facto inflictam in priori casu nonnulli fuerint arbitrati contra plerumque alios.

Multò minus, si factum non fuerit nomine ipsius.

An sequatur irregularitas in materia homicidii.

41. Objectioni satisfi.

Dices, sicut præcedens mandatum, sic prævisa & sperata ratihabitio movit voluntatem delinquentis, ut nomine alterius homicidium v. g. committeret: ergo æter utrobique est causa moralis homicidii. Resp. Neg. Conf. Nam si sufficeret ratihabitio sperata objectivè delinquentem movens instar causæ finalis, eadem sufficere deberet, et non subsequeretur; cum nihilominus in spe & intentionaliter proposita moverit delinquentem. Requiritur igitur actio libera & concursus in ratione principii moralis ipsius actionis alienæ, ut hæc mihi imputetur tamquam causæ efficaci damni & restitutioni obnoxia. Alioquin etiam securura fortè approbatio delicti ab aliquo etiam nomine proprio patrati posset similiter objectivè excitare delinquentem; nec tamen idcirco consequens approbatio constituit cooperationem ad delictum præteritum restituendi obnoxiam.

§. III.

De Consulente.

42. Consulens quomodo tenetur ad restitutionem.

Consilio revocato quando non tenetur.

CONSULENS quod etiam spectat promissa faciens, animans, obsecrans, instruens &c.) tenetur, sicuti mandans, quando scilicet ex consilio dato quis movetur & facit opus injustum; aliàs non. Quod si consilium tempestivè revocetur, censet *Petrus Navarra* & alii idem de hoc generatim dicendum, quod de mandato. Quæ sententiæ, etsi *Lessius c. 13. dub. 3.* & aliis non improbabiliis videantur, & locum queat habere, quando consilium fuit falsum seu falso fundamento, solive auctoritati extrinsecæ consentis innixum, sinceritasque revocantis, ac veritas ipsa sufficienter innotuit (cum tunc cesset omnis influxus ponitceptus à consulente, sic ut ejus consilium deinceps non possit alterum movere,

sed mera, malitia) nihilominus ex communiori Doctorum sententia (quam tenet idem *Lessius, Wiggers,* & alii passim) quando datum est consilium verum, ostendendo v. g. utilitatem consequentem &c. non sufficit ostendi malitiam operis, sed debet alter persuadere, ne, non obstante priori consilio, procedat: eò quod aliàs videatur manere influxus prioris consilii, veluti motivum operandi id, quod per consilium fuit suggestum, adeoque opus subsequi ex vi prioris consilii: debetque prævidere consultor periculum, ne postea non foret in potestate sua tollere causam damni semel datam. Simili modo non liberatur ab onere restitutionis, qui alterum docuit artes nocendi, dedit instrumenta ut noceat &c. etsi postea significet se facti poenitere, si nihilominus alterum reipsa à malo non avertat. Aliud apparet in mandante: nam ratio mandati consistit in solè auctoritate mandantis, & gratificatione ei faciendâ per opus ejus nomine patrandum, adeoque mandato revocato nil manet ex parte mandantis in mandatario: quod non ita apparet in consilio.

Quando è contra tenetur.

Differencia inter mandantem & consulentem.

43. An certum de damno, dubium in consilio, datam in fluxum, non avertat restitutionem.

Petes I. an teneatur ad restitutionem, si re examinata sit dubium, an consilium (idem est de mandato, alve concausâ injustâ) influxerit in ipsum opus v. g. furti aut homicidii? Resp. si dubium sit, an sit datum consilium, vel an opus malum perpetratum, v. g. homicidium cum effectu sit securum, satis constat nullam esse obligationem. Si autem constet de consilio, & simul de corpore delicti subsecuti, adhuc non teneri consultorem, veluti in possessione contra dubiam damnificationem constitutum, censent plurimi *Joannes Medina, Petrus Navarra* & alii ex *Dicastillo* relati apud *Franciscum Bardæ discipulat. 6. de Consc. dub. c. 9. §. 13.* Verum plures tum Canonistæ, tum Theologi, signanter *Covarruvias, Sanchez, Lessius c. 13. dub. 4. in fine* (etsi in prima Editione oppositum tenuisset) & alii apud *Bardæ sup.* Valde probabiliter oppositum tradunt: cum enim de delicto, & sufficienter causâ data constet, præsumptio est contra consulentem, qui inculcabit onus probandi contrarium: neque etiam præsumitur alter (nisi intentio malè faciendi aliunde constet) malum facturum secluso consilio. Dum autem latet veritas, recurrendum est, etiam in foro conscientia ad præsumptionem feri externi. Ob quam etiam moraliter delictum ipsum in possessione esse videtur contra consultorem. Unde consequenter in tali dubio de homicidio consultor censendus esset incurrisse irregularitatem. Censet tamen *Bardæ sup.* ex æquitate minuendum ex parte pro rata dubii onus restituendi, eò quod quæ ex præsumptione procedunt, sint minoris efficacitæ; ut idcirco etiam in foro externo delicta in præsumptio.

umptionibus fundata non puniantur poena ordinaria, sed minori seu extraordinaria.

44. Non requiritur generatim, ut consulens sit causa sine qua non damni.

Petes II. An consulens (idem est de mandante & aliis) teneatur ad restitutionem, etsi non sit causa sine qua non damni? Resp. indubie quod sic, quando hic & nunc efficaciter influit in damnum, etsi noverit ipso non suadente, fore alium, qui suavisset; ipso non mandante, fore alium, qui mandasset &c. Quia enim prevenit damnificationem, prevenit consequentem obligationem restituendi. Et vere talis est causa, sine qua, aut alia simili supplente locum & vices, damnum non fuisset illatum. Similiter id patet in causis physicis: nam si duo independentes ab invicem infligant singuli simul Petro vulnus lethale, singuli tenentur, etiam in solidum, in defectu alterius: alius enim neuter teneretur ad restitutionem; quod est absurdum. Quam admodum etiam ignem applicans domui est causa incendii, obligaturque ad restitutionem, etsi non sit causa sine qua non, puta quia alius non defuisset.

45. Si aliter ut placid determinatus ad damnum, an teneatur ad restitutionem.

Si vero sine tuo consilio vel mandato alteri jam aliunde erat determinatus ad damnum inferendum, quod aequè ac eodem modo intulisset, est communis sententia Doctorum & certa (intelligendo nempe illam conformiter ad rationem subjunctam) ut inquit Lessius c. 13. dub. 2. te non teneri ad restitutionem; eò quod tunc mandatum vel consilium tuum inefficax sit, & solum concomitantem se habeat.

An tenearis si moveris, ut propterea citius, animosius &c. fieret. Opinio affirmans probatur.

Secus censent plurimi, praesertim Recentiores, cum Cajetano, Joanne Medina, Soto, Petro Navarra apud Lessium sup. (qui id ipsum valde probabile, & in praxi ordinariè sequendum censet) si tuum consilium vel mandatum moverit, ut citius, vel animosius, vel atrocius fieret: eò quod tu verè & efficaciter influas in damnum.

46. Opinione gans cum suo fundamento.

Nihilominus oppositum censent multi gravissimi Doctores pro quo referuntur Alexius, D. Thomas, Richardus, Antonius, Gabriel, Silvester, Navarrus & alii. Ob quorum auctoritatem id probabile censent passim alii Doctores, notanter Lessius sup. & quia tunc censent moraliter non tam causa damni quoad substantiam (ad quam causa damnificativa jam erat determinata) quam quoad circumstantiam, adeoque non tenearis substantiam damni reparare. Unde etiam alii passim admittunt, quod non teneatur ad restitutionem, qui volenti furari hodie, suadet, ut furetur cras; volenti furari centum, suadet ut furetur viginti: immo quod parato ad furandum centum suadens, ut furetur ducentos, non teneatur ad restitutionem, nisi istius praecise excessus.

47. Causa

Sed huic Doctrinae multum obstat, quod revera consulens & mandans influat

in ipsam substantiam damni, si executor, etsi antecedenter ex se aut ab alio determinatus, per me novè motivo excitetur, sic ut voluntas mea motio fieret, quamvis aliàs antecedenter determinatus non fuisset. Quod frequens est in moralibus, ut scilicet determinatus ad aliquam actionem, accedente novo motivo denuo determinet se ad eandem, ipsam operaturus, etsi prius motivum desisset. Secus est, si consilium vel mandatum meum non movit, adeoque non influxit. Si ipsum etiam verè non moverit neque influxerit in substantiam, sed praecise in ipsam damni circumstantiam, verè non tenetur, nisi in quantum circumstantia ista est specialiter damnosa. Unde quia dam qui suadet furi, ut furtum differat, ordinariè saltem (interdum posset oppositum contingere) non censetur fur inde moveri ab substantiam furti, sed ad solam dilationem, quae specialiter non est damnosa, immo plerumque utilis damnificando, censetur scilicet ordinariè non teneri ad restitutionem. Similiter non tenetur, qui suadet, ut furetur viginti, cum aliàs furaretur centum: censetur enim suasio abstinendi à majori, etsi non ab omni, à quo supponitur non posse averti. Quin immo talis gerit utiliter negotium domini, eique beneficium potius, quam injuriam praestat. Idem est de eo, qui determinatum ad occidendum fustibus, movet ad occidendum gladio. Qui autem determinatum ad furandum minus suadet ad amplius, v. g. volenti furari equum suadet, ut furetur quoque ephippium & capistrum, ordinariè non videtur similiter nisi ad excessus restitutionem teneri: cum illius consilium non ita feratur aut moveat ad substantiam damni, quam ad istum excessum.

hanc arguitur.

Ad quid teneatur suadens furti dilationem in crastinum.

Quid censendum de eo qui suadet auferri minus.

Vel qui contra suadet auferri aliquid amplius.

An volenti furari minus licitè suadentur ut furetur minus à tertio.

Quid si fur habeat ancep inter utrumque.

An saltem in genere possit ingeri minus.

Petes III. An volenti furari amplius à Petro, liceat suadere, ut potius furetur minus à Paulo? Resp. in primis licitè id fieri, quando Paulus vir opulentus creditur fore aut rationabiliter debere esse contentus modico, quid pati, ut gravius damnum Petri pauperis, impediatur. Idem est, si fieret animo procurandi Paulo compensationem damni minoris. Item si fur determinatus erat furari ab utroque, licitum est suadere, ut abstineat saltem à furto majori. At si cogitans de utroque ancep hareat, communis satis Doctrina asserit non posse consuli, ut damnum Paulo inferat, quod minus est: eò quod non liceat innocentem juvare cum gravi damno alterius innocentis, qui tantum juris habet ad suum, quantum alter ad suum, etsi hoc foret majoris pretii. Varii nihilominus censent posse in genere consuli, faciendum esse minus malum: quod tum demum admittit Wiggers c. 2. dub. 4. in fine, quando fur interrogaret, quodam sit minus

*minora
mala potius
facienda.*

minus malum, volens id ipsum facere; quasi alias moraliter censeatur inclinare furem ad damnum Pauli, qui furi accipit inter utrumque, proponeret sumptum & subsumptum hilcursum, nempe: faciendum potius, quod minus est, atqui hoc est minus.

49.
*Of. mo Lu-
go & Pon-
cii.*

Quamquam *Lugo disp. 19. sect. 2. §. 2.* non puret esse illicitum, ut simpliciter tali casu insinuetur veritas, & consulatur furtum minus; eo quod alter non possit propterea esse rationabiliter invitus. Additque noster *Poncius d. 52. q. 9. n. 56.* voluntatem conditionatam, qua suadens cupit a fure potius fieri, quod minus malum est; non esse alteri injuriosam, veluti cujus emolumentum divino honori est postponendum. Quando autem fur de Paulo non cogitabat, non posset & ei ingeri juxta *Lugo sup.* & alios communiter. Quod tamen *Poncius sup.* ob rationem praemissam honoris divini negat in casu, quo aliter non posset malum majus avergi. Existimatque, cum eodem *Lugo* posse in casu aequalis mali prospici amico, rogando furem determinatum ad furandum a Petro vel Paulo Guentos, ut pareat Paulo amico. Videri potest *Lugo sup.*

§. IV.

De Consentiente.

50.
*Consentien-
tes quomo-
do peccent,
ac tenean-
tur ad da-
na praestan-
da.*

CONSENSUS exterior in opus injustum est obnoxius restitutioni, quando vere est causa damni, alias non. Ut proinde consensum interius aut exterius praebentes in opera injusta, quae ab eorum consensu nullatenus pendent, aut in quae ipsorum consensus non influxit, etsi graviter peccent, etiam contra justitiam; non tamen teneantur ad restitutionem ex hoc capite: quamvis ratione animationis, consilii &c. possent teneri, si eaque consensus aliorum causent. Quod si vere etiam non defutura suffragia v.g. pro injusta sententia, pro iniqua gabella, electione indigni &c. indubie teneor ad restitutionem, si suffragium prior feram, utpote una constituens causam efficacem damni, nempe majorem partem suffragantium, sicque praeveniens obligationem, quam alter contraxisset.

51.
*Quid cen-
sendum de
suffragan-
tibus post
sufficientem
numerum
suffragio-
rum.*

Seculis censent Doctores communiter, ut refert & sequitur *Lugo d. 19. s. 2. n. 17.* contra *Wiggers Tr. 3 c. 2. dub. 5.* de suffragantibus post numerum suffragiorum completum, seu praeviam majori parte suffragantium, eo quod horum praecise suffragia sint efficax causa damni; sic ut ipsum aequè sequeretur, etsi posteriora suffragia decissent: cum è contra deficientibus prioribus, aut aliis similibus horum locum suppletibus damnum non fuisset illatum. Nec obstat, quod decretum seu sententia

formetur, & proferatur etiam nomine posteriorum suffragantium; nam pariter formatur & profertur nomine totius congregationis vel Senatus, etsi hi non dedissent suffragium, considerata solum pluralitate suffragiorum. Videturque Cardinali *de Lugo* (qui refert *Molina*) contra plures consequenter idem dicendum, etsi suffragia fuerint occulta, si postea constet tuum suffragium sufficientia invenisse. Ignorantia enim prior facit solum, ut puteris, non ut vere fueris efficax causa damni. Communiior tamen & faciliior est doctrina in casu, quo suffragia sunt publica, & posteriores cernentes priorum suffragia vicisse, atque ita sua nil profutura, ceteris accessit. Quod etiam fatetur *Sylvius q. 62. art. 7. §. 5. De Consentiente*, rectè quidem addens, quod adhuc peccent mortaliter, sed malè, quod contra justitiam: indubie enim illam violant, etsi damnum efficaciter non operentur.

Praemissa nihilominus intelligenda sunt in casu, quo priora suffragia sunt irrevocabilia, aut saltem certo non revocanda; prout interdum quando in Consilio suffragia publice dantur adjunctis motivis, eorum consideratione habitâ prius suffragantes retractant opinionem suam, & ex justitia debent. Immo *Lugo sup. n. 18.* existimat sufficere, quod sint revocabilia; eo quod aliàs damnum necdum sit illatum, adeoque sequatur ex omnibus suffragiis, sicut si simul omnes irrevocabilia suffragia dedissent. Dum autem irrevocabilia sunt, posteriores jam inveniunt damnum datum abique ipsorum opera.

*Limitatio
quandam.*

§. V.

De Palpone & Receptatore.

PALPO sive adulator ad restitutionem tenetur, quando adulatione, laudibus, exprobratione ignavia, irrisione &c. movet alterum ad damnum inferendum, vel ad non reparandum illatum, perinde ac dans consilium.

Recurfus seu receptatio similiter obligat receptatorem, quando influit in damnum, ut fiat, vel factum non reparatur. Hujusmodi sunt, qui malefactores occultè intertinent, protegent, securitatem praestant ad damna inferenda aut non reparanda, qui praedas servant, vel aliter se habendo censentur moraliter ad eorum malefacta concurrere.

Hinc etiam Principes, domini, parentes &c. si non compellant valallos, famulos, filios familias &c. quos norunt confisos in ipsorum potentia injustè agere, indeque animatos, & sub patrocinio ipsorum tuto receptos delicta committere, eadem in seipsos transumunt.

Palpo quomodo tenetur.

Receptatorum res obligantur quomodo.

Notant

54. Notant tamen varii Doctores, quod ex metu gravi excubentur interdum receptantes fures in suis domibus, eiusque alimenta præbentes, prædas custodientes, easque furi reddentes. Quæ etiam absque expressa vel tacita additione receptaculi, post furtum patratum, furem ad necem quæsitum, ne comprehendantur & occidatur, occultat, haudquaquam censetur receptator: hoc enim velut casu & per accidens fit, supponiturque non dari furi in posterum spes similis refugii vel adiutorii: tunc namque si postea fur vias suas repetat, damnum istud non censetur causatum, sed merè per accidens sequi opera præfatum misericordiz. Quamvis revera dissuadenda sit, & interdum peccaminosa huiusmodi iustitiæ impeditio in mali generis, spei & consuetudinis furibus aliisque malefactoribus. Si etiam quæretur fur in ordine ad restitutionem rei ablata, sanè qui hunc impedit occultando, socius furtum merito censetur. Unde c. Si res aliena 14. qu. 6. ex Augustino Epist. 54. habetur: Illud verò fidentissime dixerim, enim, qui pro homine ad hoc intervenit, ne male ablata restituat, & qui ad se confugientem, quantum honestè potest, ad restituendum non compellat, socium esse fraudis & criminis. Advocati nihilominus licitè defendunt malefactorem in iudicio quoad ea, in quibus ipsemet potest se iure defendere & excusare, v. g. quando culpa est occulta, aut nequidem semiplenè probata, quando non servato ordine juris vexatur &c. Defenditur enim non quatenus malefactor, sed quatenus jus habens.

S. VI.

De participante.

55. Participans in re scilicet furtiva seu præda injusta, tenetur restituere totum, quod ad eum devenit, sive bonâ, sive (quod possimum hic spectatur) malâ fide. Quod si quid bonâ fide acceptum fuerit consumptum, tenetur in quantum factus est ditor. Participans autem in ipsa injusta actione dicitur generatim quicumque quovis modo concurrat ad ipsam, sive partialiter ex parte causæ, sive partialiter tantum ex parte effectus. Specialius autem participare in actione injusta dicuntur adjuvatores physici ipsius executionis, sive qui aliter quam modis præmissis ad ipsam concurrunt, auxiliumve præstant, v. g. scilicet apponunt, vel eas sustinent fure ascendente, qui excubias agunt, qui instrumenta suppedant, qui furem comitantur defendendi causâ, qui juvant effringere, alportare &c. Qui semper tenentur ad restitutionem hoc ipso, quo aliquid auxilii ad iniquam executionem Herincx Sum. Theol. Pars III.

nem contulerint, saltem si id sponte & sine compulsionem fecerint. An autem vel qualiter gravis metus interdum excuset, vide apud Lessium cap. 13. dub. 3. num. 29. & segg. & alios.

In particulari movetur difficultas, ad quid teneantur milites injuriam invadentes & spoliantes urbem. Ubi in primis supponitur in solidum obligari ipse præfectus belli, idemque est de consiliarijs ad factum permoventibus. Gregarii autem milites juxta Petrum Navarra, & plures alios non tenentur, nisi pro parte prædæ, quæ ad singulos devenit, & damnificatione, quam quisque intulit. At Cajetanus, Adrianus, Joannes Medina & alii obligant quoslibet in solidum ad restitutionem totius damni in defectum aliorum. Quod tunc verum putat Viggers cap. 2. dub. 5. quando omnes communi consilio aut mutuâ exhortatione, & instar unius manus invadunt aliquem locum ad deprædandum (quod sæpius & facilius contingit in minoribus locis, & minori aliqua parte exercitus) secus si solum jussu superioris absque mutua communicatione fiat invasio, locoque superato quisque incipiat pro sua voluntate prædas agere absque omni respectu, ac dependentiâ ab invicem. Neque enim solet tunc unus ab alio in præda capiendâ dependere vel juvare. Et sic auctor iste conciliandam censet utramque sententiam.

Obstare nihilominus videtur, quod (ut contendit posterior sententia) vix ullum damnum inferatur à milite, alijs non concurrentibus, à quibus auxilium seu defensionem sperat, alijs utique non ausurus: atque ita ad damnum, quod hic miles infert (idem est de singulis alijs) videantur concurrere omnes ij, quorum auxilio parato, furtus hic audet. Quamvis magnitudo damni faciat restitutionem integram frequente, singulis impossibilem, & ut damnum passus sæpe præsumatur contentus, si singuli militum restituant, quod pro sua parte intulerunt, vel prædari sunt.

S. VII.

De Cooperantibus negativè.

Mutus, seu qui tacet, dum deberet loqui prohibendo, reprehendendo, dissuadendo, claudendo, vel strepitum edendo: Non obstantis, seu non impediens, dum potest & tenetur: Non manifestans malefactorem ante furtum pro damno impediendo, vel post furtum pro damno reparando (qui sunt tres modi cooperandi indirectè seu negativè) si teneantur damnum impedire ex justitia (puta ex contractu vel ex officio seu quali contractu) tenentur

56. In exspoliatio-
tione urbis
an singuli
teneantur
in solidum.

Opinio prima
negat.

Secunda
affirmat.

Tertia
utramque
conciliat.

57. Arguitur
in favorem
secundæ
opinionis.

58. Quam
cooperantes
negativè.

Obligati ex
officio vel

contractu
tenentur ad
reparatio-
nem damni.

59.
Iidem spe-
cificantur.

Famuli ad
quid te-
neantur hac
in 70.

60.
Qua causa
predictos
excuset.

61.
An compen-
sanda sint
multae ne-
glectae.

tenentur ad restitutionem; cum per injuriam sint causa damni, illud passio habente jus ad actionem positivam impeditivam ejusdem damni.

Ex officio obligantur Principes, Magistratus, Praetores, duces belli &c. adeoque ad restitutionem tenentur, si cum possunt non impediunt furta, latrocinia, & similia mala: propterea enim stipendia accipiunt a republica. Idem est de ijs, qui velut ex contractu obligantur, accipientes stipendia pro custodia vinearum, silvarum &c. Item de tutoribus & curatoribus, quoad impedienda pupillorum & minorum bona. Item de famulis, quos concernit servare res domini contra fures extraneos: is autem cui custodia domus, aut particularis rei, v.g. horrei, penus &c. data clave aut alio modo, etiam in ordine ad domesticos, est commissa, obligatur etiam contra hos impedienda damna domini. Alias titulo facultatis non tenetur ex justitia (et si teneatur ex charitate) contra alios domesticos custodire res domini, ut habet *Lessius cap. 13. dub. 10. nu. 75. VViggers c. 2. dub. 6. n. 51. & alii*: et si inter domesticos & extraneos non distinguitur *Poncius d. 52. q. 9. in fine.*

Obligati ex justitia vel quasi justitia nihilominus exculantur ratione jacturae notabilis; eo quod non videantur ordinari officia assumi cum tanto onere; nisi quid amplius postulet pactum. Quo modo autem, & qualis culpa exigatur, in *disp. 5. de Restit. in comm. quest. 3.* dictum est. Quod si incertum sit, an damnum impedi potuisset, aestimanda saltem est spes successus, si actio obligans fuisset adhibita.

An vero custodes & vigiles non manifestantes eos, qui v.g. lignant, aut vectigalia non solvunt (idem est, si fiscus non accuset, judex non condemnet) teneantur ultra damna solvere ipsas multas transgressoribus vel reis statutas, dubitari possent. Et quidem Doctores passim cum *Silvestro, Navarro, Lessio sup. dub. 10. num. 73.* contra *Petrum Navarra, Soto, Salton* apud *Lessium sup. num. 72.* censent, quod non: eo quod invigilantes hiisce rebus ex officio non teneantur multare vel accusare, ut respublica dicitur multas, sed solum ut damna impediuntur: adeoque ex mente reipublicae aut Principis tales non videantur obligati ad praestandas ipsas multas neglectas. Nihilominus si quis privatus a republica conduxisset jus multarum justarum, custodes ab ipso constituti tenebuntur praestare multas neglectas, saltem quantum spes earumdem, transgressione manifestata, valebat: haec enim mens apparet manifesta in eo, qui ad proprium lucrum ex multis captan-

dum principaliter conductionem iniit, & custodes instituit. Eodemque censet *VViggers cap. 2. dub. 7.* esse verius in custodibus & praefectis a republica institutis quoad multas impositas non solventibus vectigalia, & contra inferentes damna in bonis publicis: quod tamen alii plures non admittunt, veluti haud satis probatum.

Quod si obligatio vi officii vel contractus, adeoque justitiae, non subdit, adhuc supposito quod damnum proximi abique notabili incommodo impedi potest, obligati ad id charitas, eaque sola; cujus tamen defectum non esse restitutioni obnoxium, patet. Ita Doctores communiter. Estque hoc verum, etsi non solum quis non impediatur, sed etiam suadeat alteri, ne impediatur, v.g. furtum aut latrocinium; dum tamen abest vis & fraus (quo casu indubie est obligatio restituendi, uti vera injuria; & de hoc loquitur *Joannes Medina*, dum videtur contrariari, ut eum explicat *VViggers cap. 2. dub. 6. num. 45.*) cum non fecerit per hoc damnificatio injuriam, qui ad tale auxilium non habebat jus, sed solum ut relinquere in libera alterius voluntate.

Nec obstat, quod c. *Quanta 47. de Sentent. Excommunic.* dicitur: *Eos delinquentibus favere*, adeoque puniendos (ut ex praemissis ibidem colligitur) interpretans, qui cum possint, manifesto facinorosi desinunt obviare. Tum quia tales favent negativè & quidem culpabiliter suntque adeo poenae digni. Tum quia sermo est de obligatis ex officio impedire, ut explicat *Glossa*. Tum quia secluso officio favent praesumptive; juxta id quod dicitur c. *Sicut dignum 6. de Homicidio, non carere scrupulo societatis occulta, qui manifesto facinorosi (varia exemplaria addunt, non, sed tepugnat sensui, & vetustioribus Codicibus) desinunt obviare*, cum scilicet facile possunt, quia nimirum contra tales est praesumptio aliqua; quae tamen pro consententia eliditur, dum constat verè societatem non lesisse. Similiter quod c. *Sicut dignum* dicitur, *qui potuit hominem liberare a morte, & non liberat, occidit*, intellige cum *Glossa*, si tenebatur ex officio. Vel occidit, id est, culpabilis ei est occisio per alium sublecuta, quatenus ei voluntaria quodammodo, etsi non proprie culpa injuriae. Quomodo etiam relato *Ambrosio* (in quo tamen non reperitur) c. *Palce dist. 86. Si non pavisti, occidisti*.

Petes, an qui pecuniam accipit, ne clamet, aliàs non obligatus ex officio clamare, teneatur ad restitutionem? Resp. in primis non teneri ad restitutionem pretii promissi (quando positum est id, ob quod pretium restituatur)

62.
Seciso officio vel contractum, obligat sola charitas ad impediendum.

Quid si quis alteri suadet, ut impediatur.

63.
Varii non censentur.

64.
An privatus pecuniam acceptam clamet, teneatur ad restitutionem.

tium fuerat promissum) vel muneris donati; nisi sit pars furti, quæ domino utique restituenda foret. Ad restitutionem autem damni obligatur juxta Salos, Petrum Navarra, Lessium, Diana (quos refert Lugo d. 19. sect. 3. num. 102.) Viggers Tr. 3. cap. 2. dub. 6. & alios; eò quod censetur per acceptionem pretii, veluti actum positivum, concurrere positivè, furem animando & securitatem spondendo. Verum non video, cur in rigore loquendo potius teneatur, qui pretium accipit, quam qui gratis se non clamaturum promittit (quod clarum videtur, nec puto ab Auditoribus prædictis negandum) aut etiam sine promissione precibus furis annuit, & tacet: cum etiam tunc locum habeat positivi animatio furis allegata. Unde & hoc postremum consequenter dicendum videretur. Ex quo tamen arguit Lugo sup. (cui oppositum videtur in rigore verum, referens Soto & Navarrum) contra præallegatam doctrinam; addens solam animationem positivè influentem, non autem illam, quæ oritur ex sola ablatione terroris (quem non tenebaris ex officio incutere) esse injustam. Quemadmodum sciens intrare adventum furis, te invento terreni, potes citra injustitiam te subducere, et si ex tua absentia contingat furem præmissa ratione animari seu asscurari: uti etiam contingit, dum jan. animatus ad furandum videt te tacere, vel aliè discedere.

Alioquin facile contingere potest, ut positiva furis animatio in similibus (qui indubiè gravissimè saltem charitatem non impediendo lædunt, nisi grave incommodum proprium ipsos excuset) accedat, quæ vinculum injustitiæ addat.

§. VIII.

Quo Ordine teneantur Cooperantes restituere?

65. Opinio affirmans non teneri animum ante alterum, sed singulos pro rata.

Petrus Navarra, apud Lessium & Viggers locis mox citandis, fuit nitidè confirmare omnes concurrentes teneri juxta proportionem influxus singulos ad restitutionem alicujus partis, uti etiam causas invicem juvantes ad illationem damni; v. g. si damnum sit sex aureorum, mandantem suo nomine fieri obligatum ad restituendos tres, executorem duos, laudatorem unum. Quod Lessius cap. 13. dub. 5. num. 43. censet non improbabile, uti & Viggers c. 2. dub. 8. qui tamen putat non probabile quoad causas negativas. De quibus infra idem patebit.

66. Contraria opinio communis probatur.

Nihilominus Resp. cum communi Sententia, quòd sicut non omnes concausæ sunt æquè principales in damnificatione, sed velut subordinatæ, sic meritò censetur subordinatæ in obligatione ad restituendum. Circa cooperantes, alij primo loco, alij secundo, alij posteriori ad hoc loco tenentur. Et quidem primo loco obligari dicitur, quo restituente, ceteri liberantur, quique alijs refundere debet, si quid restituerint. Secundo loco tenentur, quo restituente, liberantur ceteri, dempto primo, & sic de alijs. In eodem autem gradu dicuntur obligari, qui æquè immediatè obligantur, etsi interdum pro inæqualitate influxus unus obligetur plus quam alius restituere. Horum autem si quis totum restitueret, teneretur alter ejusdem gradus refundere pro ratione sui influxus.

Itaque primo loco tenetur, qui habet rem alienam in se aut in æquivalenti. Obligatio enim quæ ex ipsius rei detentione nascitur, est prima & potissima, atque in interitu postrema. Unde etsi alii restituisent, ad detentorem pro compensatione recurrere possent. Secundo, tenetur mandans, si quis fuerit, nec mandatum sufficienter revocaverit. Ipse enim censetur principalis auctor, exequens autem veluti instrumentum illius: dumque per alium suo nomine vult damnum inferri, censetur hoc ipsum seu onus consequens primò in se suscipere. Tertio, executor: quia ceteri tantum influunt in damnum ipso mediante, neque ipsius obligationem in se suscipiunt, cum non eorum, sed proprio nomine agat. Quarto, alij positivè cooperantes, qui dum omnes æquè immediatè influunt, nullam inter se habent subordinationem ut patet in consulente, adulante, receptatore. Si tamen unus alio mediante influxit, v. g. falsor adulatoris, tenetur priori loco, qui immediatè influxit, v. g. ipse adulator. Nisi quòd sicut mandans executionem tenetur ante executorem, sic mandans consilium d. 2. laudari &c. ante hujusmodi consultorem, laudatorem &c. teneatur.

Quintò denique juxta Doctores communiter tenentur cooperantes negativè: hi enim tenentur, in quantum non impediunt causas positivas, adeoque satisfaciunt, si efficiant, ut hæc restituant. Confirmatur: quia earum defectus est quasi posterior maleficio causarum positivarum, adeoque ridiculum videretur, quòd causæ positivæ à negativis exigerent, ut compensent incommoda, quæ ob maleficia sua sustinent, quoniam non fuerint ab istis impeditæ: officii enim studere debent indemnitati innocentium, non malefactorum. Ipsi autem negativè cooperantes tenentur inter se eodem ordine, quo tenebantur impedire, v. g. prius prætor particularis, custos aut vigil, vel cui immediata cura incumbit, quam prætor generalis, aut ad quem universalius & mediatus cura spectat, qui solus

Quis dicitur teneri primo loco, quis secundo, qui in eodem gradu.

67. Primo loco tenetur, qui alienum in se vel æquivalenti habet. Secundo loco mandans.

Tertio executor.

Quarto inter positivè cooperantes.

Quando inter hos sit ordo.

68. Postremo loco tenentur cooperantes negativè.

Quis inter eos ordo.

lūm invigilare debet, ut aliā officio suo non desinat.

69. *Vigilare fraudem impellens ad mandandum aut aliter cooperandum, p̄ri loco notur.*

Observandum tamen qui per injuriam id est, per vim vel fraudem coegit vel induxit alterum ad mandandum, colulendum &c. tenetur ante sic coactum vel indutum; adeoque sic compellens alterum ad mandandum tenetur primo loco, utpote alteri injutta causa damni, quod vim vel fraudem passus ex restitutione alioquin pateretur. Præterea damnū passus non debet duci per ambages, sed videtur posse agere immediate contra executorem, qui in recursum suum habere potest ad mandantem.

70. *Remissio uni cooperantium facta, qui excuset ceteros.*

Petes, an si damnū passus uni remittat omne restituendi, ceteri liberentur? Resp. si condonet obligato primo loco, ceteri omnes liberantur: si condonet ei qui tenetur secundo loco, liberantur omnes, dempto primo, & sic consequenter. Si condonet uni æqualiter seu in eodem gradu obligatorum, liberantur ceteri ejusdem gradus, atque etiam posteriores ab obligatione partis ab illo debite. Unde si tres debeant singuli restituere mille, uni facta condonatio, duo alii adhuc tenentur singuli dare mille, & non amplius. Si autem unus ex his duobus deficiat, tenetur alter dare mille quingentos; alii enim quingenti erant refundend. à primò, cui facta supponitur plena remissio.

QUÆSTIO IV.

De Restitutione Facienda ratione Rei Acceptæ.

71. *Res aliena ubivis est iam bonæ fide extet, domino restituenda est. Qui illam vindicare potest non refuso pretio. Limitatio.*

CONSTAT in primis apud omnes rem alienam, ubicumque reperitur, etiam apud bonæ fidei possessorem, debere restitui domino; qui eandem ubivis reperitam potest sibi vindicare, etiam non compensato pretio, in quod fortè pro illa alter, etiam bonæ fide dederit L. 3. §. 23. ff. de rei vendic. Cum æquum non sit, ut dominus rem suam emat. Nisi quis fortè rem emerit exiguo pretio cum intentione domino, si appareat, reddendi, cujus quidem aliter re suâ penitus carituri (quod ex circumstantijs sapis potest dijudicari) negotium utiliter se gerere existimabat; tunc etiam in utroque foro tenebitur dominus pretium restituere; juxta Covarruvias, Molina, Lessium c. 14. dub. 3. nu. 20. & alios passim ut citat & sequitur Lugo d. 17. sect. 1. nu. 2. arg. Inst. de Obligat. que quasi ex contractu §. 1. Favet quoque c. Rapinam 14. q. 5. ubi dicitur illicita emptio rapinæ, nisi eâ intentione, ut cui est ablata, reddatur. Iniquum etiam foret, ut quis amitteret id, quod expendit in gratiam domini, cujus negotium utiliter gessit. Secus censent Doctores, si nimium dederit, quasi

tunc ad excessum compensandum non teneatur. Nihilominus juxta Lugo sup. nu. 4. (quod tamen in foro saltem externo non admitteretur, & periculum pravarum cum furibus collisionum) idem est, si simili intentione datum fuerit pretium justum pro re, quæ aliter comparari non poterat, & seebatur domino gratissima ac valde necessaria, & quam alioquin recuperare non potuisset. Itaque quàm primum res detenta noscitur aliena, est restituenda; aliàs contentio incipit esse iniq̄a, sicque accederet titulus iniq̄æ acceptiois, & effectus consequentes.

Mora culpabilis factio detentionem deinceps injuriam.

Constat II. Eum, qui rem bonâ fide acceptam contumpsit, non tenet ad restitutionem, cognito quod fuerit aliena, nisi in quantum factus est ditior ex ipsa rei consumptione: non enim est titulus unde obligetur, scilicet neque contractus, neque iniq̄a acceptio, & neque ipsa res accepta, utpote non extans in se aut æquivalenti.

72. *Consumens bonâ fide non tenetur, nisi in quantum factus est ditior.*

Unde si durante bonâ fide, res perijt, etiam ex culpa lata, ad nil tenetur. Similiter si rem sibi donatam, alteri bonâ fide donaverit, aliàs donationem illam aut aliam similem non facturus, non tenetur domino (qui tamè rem suam potest vindicare apud donatarium vel alium, ubivis existat) si facturus donationem minorem, hujus solius valorem (cum tenuis tantum profecerit) reddere domino debet, posito quod res donata non sit ab ipso domino vindicabilis apud donatarium, nec ejus (si ab ipso destructa sit) valor queat obtineri. Immediata enim actio domini est in rem, ubivis, etiam bonâ fide, extet; aliàs in eum, qui destruxit. Hic autem si bonâ fide processerit, non tenetur, nisi quatenus inde factus est ditior. Eoque deficiente demum videtur esse domino actio in donantem, in quantum hic similiter factus est ditior.

73. *Quid si res sibi donatam bonâ fide alteri donaverit.*

Si rem alienam bonâ fide emptam rursus alteri vendiderit, dominus habet jus vindicandi rem suam extantem apud venditorem; hic autem habet actionem ad repetendum pretium à primo emptore, rescisso contractu, juxta communem Doctorem sententiam, ut proinde non satisfaciatur secundo emptori, resignando actionem suam in primum venditorem seu ipsum furem: cognito enim defectu (perinde est, quantum ad materiam præsentem, sive sit intrinsecus, sive extrinsecus) cui res vendita erat obnoxia, tenetur venditor emptori de damno compensando, si ve eum servare indempem; prout vendito vitro pro gemma, tenetur cognito defectu rescindere contractum seu reddere pretium. In præsentem autem res vendita subiacebat notabili defectui, nempe quod sit aliena, ideoque non transferribilis in dominium emptoris; qui proinde jus

74. *Si res emptam alteri vendiderit, secus est emptor licet actionem ad repetendum non adpretium restituendum.*

ius habet rescindendi contractum, nec potest invitatus obligari ad alium, cum quo negotium non fuit, sed potest immediate convenire eum, quodcum contraxit, qui tenetur emptori de evictione rei facta per dominum L. 1. & alij ff. & C. de Eviction.

75. Ad quid domino remeatur primus emptor, si secundus non comparcat.

Si secundus emptor non reperiat, aut res sit ab eo citra augmentum rei familiaris destructa, Bannez q. 62. de Restit. a. 6. dub. 2. & Arragon qu. 52. art. 6. consent venditorem sive primum emptorem dedere domino dare pretium acceptum; cum iactura pretii prius a se dati furi; supponentes venditorem pretium a secundo emptore acceptum non fecisse suum. Quod falsum est: cum contractus aequaliter fuerit validus arg. L. 34. §. 3. ff. de contrab. Emp. Nec minus potest primus emptor, quam dominus ex hoc pretio se indemnem servare. Quare alii Doctores passim contrarium sentiunt; eo quod non sit titulus, unde obligetur primus emptor; cum amplius non extet apud ipsum, neque ex ea factus sit ditior; pretium enim ex venditione acceptum, antea dederat emendo. Quod si tamen pretium amplius acceperit, quam prius dederit, ad auctarium saltem domino reddendum erit juxta Doctores communiter obligatus; nisi forte excessus pretii censeri possit fructus merae industriae.

76. Quid a gentium si donatarius bona fide rem furivam vendiderit.

Si quis denique rem alienam sibi donatam vendiderit, cognito defectu tenetur emptori rescisso contractu pretium reddere, & hic rem domino; aliis si destructa sit, debet pretium domino reddi, ex quo videlicet venditor factus erat locupletior: nisi forte pretium ludendo aut aliter sine emolumento proprio consumplerit ea occasione; secus si nihilominus aequivalens consumpsisset, adeoque rebus suis parendi factus censetur ditior.

77. Res furtiva bona fide empta, si alia causa absit, dominus restituenda.

Quaestio autem hic solemniter movetur, an emptor bonae fidei, cognito quod res sit aliena, possit eam rescisso contractu reddere furi, ut ita recuperato pretio se servet indemnem, etiamsi dominus vix aut nullatenus rem suam a fure recuperare possit? Si enim a fure facile recuperaturus sit, & emptoris aut furis non parum interfit, ut furi reddatur, licitum id est. Ut & oppositum illicitum, quando gratis rem accepit, adeoque sine alio damno potes ipsi domino, aliis difficulter recuperaturo reddere, aut etiam si re emptam domino reddita, possis facile a fure recuperare pretium.

78. Potest tamen probabiliter restitui furi rescisso contractu, ut recuperetur pretium.

Resp. ad quaestionem Affirm. Ita Alen. Gabriel, Angelus, Silvester, Navarrus, Petrus Navarra, Bannez, Aragon, quos citat & sequitur Viggers c. 4. dub. 2. Item Lessius cap. 14. dub. 3. Toletus, Vasquez, Bonacina, Malderus & alij citati a Diana P. 1. Tract. 8. Resolut. 69. contra Soto, Joannem Medicum, Herincx Sum. Theol. Pars III.

na, Molina & alios, quos citat Diana supra. Ratio est: quia ex nullo capite sufficienter ostendi potest id esse illicitum. Contractus enim, esto validus, saltem est rescindibilis, etiam invito domino, ratione erroris, qui causam dedit; rescisso autem contractu potest pretium a fure repeti. Quod autem in manus furis, unde sine noxa fuit accepta, reponi possit, colligitur ex eo, quod innocua contrectatio & existentia rei apud possidentem non videatur illum posse reddere obnoxium ad servandam rem & domino reddendam cum aequali suo damno, & quidem occasione ipsius rei (quae causa est dati pretii) alias tolerando. Neque dominus propterea potest rationabiliter esse invitatus: cum in pari causa & innocentia nemo videatur obligatus sibi tantum nocere, ut alius habeat rem suam. Contraria tamen opinio non levibus nititur fundamentis, ut videtur est apud Silvium q. 62. a. 6. Quaestio 1. Conc. 6. ubi illam tenet, & Lugo de 17. §. 2. Nonnulla breviter objiciemus & dissolvemus.

79. Objectio prima. Resp.

Nec refert, quod fure disparente, debeat res domino etiam cum iactura pretii restitui, neque idcirco possit alteri vendi. Nam tali casu deest justa occasio se servandi indemnem; quod citra injuriam domini facere non possum vendendo rem, quam scio non esse meam. Aliud est in repositione rei loco pristino, ut vitem damnum, non tantum intrinsicum, consistens in ipsa rei restituendae carentia (quae etiam locum habet in eo, qui rem gratis accepit) sed insuper extrinsecum consistens in amissione aequalis pretii.

80. Objectio secunda. Resp.

Non refert etiam, quod si loco rei propriae extorserim a fure rem alterius similiter ablatam, non possim hanc furi reddere, ut meam obtineam. Nam (quidquid sit de ipso assumpto) res alterius non est mihi nociva, neque est apud me cum mea gravamine, quod in se nullum mihi accidit (secus quam ex re empta) magis, quam si non extorta e manibus furis, alia occasione apud me esset. Non posset autem equus v.g. alterius apud me existens alia occasione tradi furi, ut ad ipso accipiam rem meam, aut mihi debitam.

81. Objectio tertia. Resp.

Non refert III. quod in casu videatur non tam vitari proprium damnum, quam acquiri lucrum (quod facere non possum circa rem alienam cum domini detrimento) recuperando scilicet dominium pretii, quod transferat in furem, tamen si dominium mercis, non transiret in emptorem: Nam concessio quod dominium pretii transisset in furem; nihilominus in casu vere evitatur damnum, non quidem consistens in amissione pecuniae, utpote iam amissae, sed in amissione spei (quae in casu tantumdem quasi valet, atque ipsa pecunia) illam mihi jure debitam recuperandi.

82.
Objectio
quarta.
Resp.

Non obstat IV. Quod dominus possit vindicare rem apud salē eniptorem repertā, qui etiam ad reddendam dominum cogere in foro externo. Nam iusto modo reddendo rem furi, adeoque deinceps apud me nō extantem, nō impeditur directē vel per injuriam dominum à vindicatione rei suæ, etsi ipsa per accidens ratione malæ voluntatis furis (quam ego non foveo; sed justē permitto, dans simul occasionem restituendi, dum, ne retineam alienum, rescindo contractum) sit difficilior. Judex autem rationaliter facit, quod expeditius est, nolens dominum ducere per ambages, sed ipsi concedendo vindicationem rei suæ apud emptorem, qui etsi non debeat domino reddere, nequit tamen vindicantem impedire, aut ei resistere: sicque judex ex consequenti & indirectē impedit, quominus reddatur furi, etsi huic in conscientia licitē, tradi possit; antequam judicialiter repetatur, vel absque eo, quod directē impediat actio aliqua, quam dominus circa rem suam vult & potest exercere.

83.
An emptor
malæ fidei
possit reddere
rem furi,
ut pretium
recuperet.

Quod si tamen emptor fuisset malæ fidei, deberet ex communiori Doctorum sententia pati jacturam pretii, nec posset rescisso contractu (qui fuit invalidus) res furi reddi ad servandam indemnitate: eō quod talis teneatur etiam ratione iniquæ acceptionis, cujus factus est reus per tale cum fure commercium, adeo ut teneretur domino reddere pretium rei, etsi ipsa fortuitō perisset: ac proinde non mirum, quod teneatur illud perdere; ne res pereat domino, si furi reddatur; cui ne reddatur, dominus est irrationabiliter inivitus. Nonnulli tamen (referuntur autem *Alensio, Gabriel, Angelus, Sylvester à Lessio c. 14. dub. 3. nu. 21.* qui addit uti & *Malderus Tr. 4. c. 3. dub. 2.* non videri improbableē) censent etiam posse reddi furi, dum factem mox sive hujus statu non pejorato id fiat rescisso contractu: quasi fas sit sibi consulendo præ altero se servatē indemnem, reponendo rem pristino loco. Verum alii respondent ipsum hæc se potestate privasse per iniquam acceptionem, adeoque per actionem furtivam; quæ obstrictus non potest rem ponere pejori loco, quam apud se sit; adeoque nequit eam reddere furi, sed domino. Interim videri potest *Lugo sup. n. 37.* pro altera sententiā (quam præfert) discurrens.

Nec obstat, quod etiam prædo ante omnia sit restituendus *c. In literis, de Restitut. Spoliat.* Nam fur in præsentī non est spoliatus, sed voluntariē exutus possessione rei. In casu etiam *c. In literis*, supponitur prædo non esse legitime convictus, neque in facto deprehensus, ut proinde sit prius judicandum an sit prædo.

84.
Qui fructus
sunt restituendi
ratione rei

Pro sine nota, quod dum res aliena est fructifera, domino comparenti restituendi sunt fructus extantes, non tamen bonâ fide consumpti, nisi in quantum consumens in-

de factus est ditior. An autem eatenus saltem restituendi sint, seclusa præscriptione, disputatur. Et quidem multi Jurisperiti negant, non sine fundamentō in jure, quod vide *disp. 4. q. 8. nu. 160.* ubi de modis acquirendi dominium egimus. Idem videtur nō omnino improbabile *Lessio c. 14. dub. 2.* etsi oppositum putet verius; quod habet communis sententiā, præsertim Theologorum. Non video tamen, quod ita faveat apertus textus *L. Si & non & Titium 32. ff. de rebus creditis, si certum petatur*; ut scribit *Lessius sup. &* post eum *VViggers. c. 4. dub. 1. num. 3.* Idem *Lessius* referens *l. 25. §. fin. ff. de Usuris*, censet haud æquum videri, quod ibi haberet, & alijs legibus contrarium; additque hujusmodi antinomias interdum reperiri in Digestis, quas frustra nituntur Interpretes conciliare. Estque indubie attentā ratione, ac præcedendo à Legum dispositione inherendum doctrinæ apud Theologos receptori. Non satis tamen ostenditur, per Leges haud potuisse dominium fructuum in se non extantium transferri simpliciter, adeoque sine onere restituendi in bonâ fidei possessorem (quod in factum, disputabile est) uti transfertur per ulucationem.

QUESTIO V.

Quo Ordine & Modo sit faciendâ Restitutio?

DUM bona debitoris sunt sufficientia, omnibus creditoribus ad æqualitatem perfectam satisfaciendum esse constat. Neque tunc necessariō attenditur ordo vel præferentia (cujus utique præternisso termini tunc est damnosa) quæ aliàs attendenda est, quando creditor non est solvendo ex toto.

Certum autem in primis est, quod cum creditoribus sit satisfaciendum ex bonis debitoris, non ex alienis, ante omnia sit res aliena, si apud debitorem extet, ipsi domino restituenda. Quare etiam si dominus non appareat, seu incertus sit, certō tamen sit res aliena, est restituenda ijs, quibus bona incerta restitui debent. Unde si apud te sit ex delicto, debet restitui pauperibus, saltē ex juris Canonici dispositione. Idemque plerique censent, etsi sit inventa, et ex iusto contractu debita. Quamvis hoc non ita constet, quin immo à varijs negentur. Quorum opinioni inhærendo, posset ex ea satisfieri creditoribus, si dominus sciri nequeat, quatenus illa sit debitoris hoc ipso, quod vult & potest eam sibi tamquam pauperi retinere. Immo consequenter dicendum videretur, ipsum ad hoc teneri: etsi contrarium insinuet *Lessius c. 15. dub. 1. n. 6.* Quod planius est, si & ipse debitor sit pauper, qui sibi tamquam pauperi potest rem applicare

bonâ fide
accepta.

85.
Ordo inter
creditoribus
servandus,
cum debitor
non est solvendo.

Res in specie
ex omni
omnia restituta.

Quid si
dominus sit
incertus.

applicare, adeoque applicatam dare creditoribus in solutionem. Nisi forte spe existente, ne quando dominus appareat, applicanda sit pauperibus, & quibus speratur restitutio, v.g. Xenodochio.

86. Varia Co-
rollaria.

Hinc etiam si res empta vel alio contractu accepta non transferit in dominium debitoris, est ante omnia restituenda (nisi pretium justum & in contractum deductum detur) creditori seu potius domino, immo & ab hoc vindicari potest, in quemcumque translata foret. Quod locum habet in re per aliquem empta ab Ecclesia, Fisco, vel minore, quae etiam tradita (ut ostendit Lessius c. 18. dub. 1. n. 7.) non transit in dominium emptoris, etsi sit vendita credito, seu habita fide emptori, ante per solutionem pretii. Idem censent Doctores de re vendita vel alienata per metum seu

Dominium rei vendita & tradita non transit semper in emptorem.

Quando praesumatur fides habita emptori.

Quando praesumatur fides habita emptori.

87.

An quando transit res in dominium emptoris non per solutio pretii, venditor habeat in re praesumptionem.

coactionem, ut praet. L. Metum §. Cum autem ff. quod metus causa. Item quando res quaelibet fuit rite quidem vendita, aut etiam tradita, sed sine translatione dominii, quae non fit, etiam quoad mobilia (immobilia vendita qui transeant in dominium emptoris moribus nostris, alibi dictum, & videre est apud Val. Andream infra) nisi per soluto pretio, vel data emptori alia satisfactio, v.g. offerendo pignus aut fidejussorem, vel certe sequendo fidem emptoris, adeoque in ejus fide & verbo acquiescendo, perinde ac si pretium esset per solutum. Porro fidem non habitam ferè per mores creditur, si solutio mox fieri debuit: habitam, si illa in diem dilata est, ut ait Zypaeus in Notit. Juris Belg. Tit. de reb. cred. Videri etiam possunt Jurisconsulti citati à Valerio Andrea in Addit. ad Instit. de rev. divis. n. 76.

Sed controversia non levis est inter Doctores, an quando res vendita transfijt in dominium emptoris, habita ei fide de pretio, & venditor non est solvendo omnibus creditoribus, maneat eadem res venditori obnoxia, quamdiu extat apud primum emptorem, sic ut ipsa vel pretium debet integrè ei ante alios restitui.

Varii affirmant, Baldus, Cretanus, Joannes Medina, Navarra, & alii, quos citat & sequitur Lessius cap. 15. dub. 2. eò quòd videatur dissonum equitati naturali (estque proinde singulariter durius, teste experientia) ut res apud emptorem adhuc extans insoluta assignetur alijs, venditore tam quoad rem, quam quoad pretium defraudato; neque censetur venditor transferendo dominium abdicasse jus saltem hujusmodi recursus. Secus est, si ulterius sit vendita tertio; utpote qui primo venditori nil debet; prout huic debet secundus venditor.

88.

Opinio negans praesumatur.

Oppositum nihilominus est in rigore juris verius, & docent Covarruvias, Molina, Petrus Navarra, Malderus, VViggers, Lugo, Zoesius & alii, tum Theologi, tum Juris-

consulti passim. Ratio est: quia translato rei vendita dominio non manet ipsa venditori hypothecata, vel realiter affecta, sive jure naturae (uti est in confesso) sive jure Gentium aut positivo, quod nullum ostenditur, vel cum solido fundamento allegatur. Neque etiam ex contrahentium conventionione, quae hic nulla supponitur, & pari ratione afficere posset rem etiam apud ultiores emptores existentem. Neque est cur ex equitate naturali potius censetur induci hypotheca inchoata, dum habita est fides emptori, quam dum fides intercessit fidejussoris, qui sit impotens, sicut ipse emptor. Unde in foro etiam externo iudex deberet ita secundum rigorem juris (nisi alibi moribus temperatus sit) judicare. Videri potest Zoesius ad ff. Qui potiores in pignore n. 12.

89.

Occurritur objectioni.

Nec obstat L. Julianus 13. §. 8. ff. de Act. empr. ubi dicitur: Venditor enim quasi pignus retinere potest eam rem, quam vendidit, donec scilicet pretium solvatur. Nam inde potius à contrario sequitur, non esse quasi pignori locum, si venditor rem non retineat, sed fidem emptoris sequendo tradat, ac potestati emptoris cedat.

90.

Solutio certorum debitorum praesertim solutio incertorum.

Petes, an debita certa sint praesertim incertis (quae quidem constat deberi, sed sciri nequit, quibus in particulari) etsi ex delicto contractis, dum non extant res, quae sunt sub dominio damnificatorum vel creditorum? Resp. cum communi sententia Aff. quia secluso jure positivo, id omnino fieri posset; si non deberet; jus autem positivum decernens applicanda pauperibus (quod saltem extat circa debita incerta ex delicto) non censetur voluisse praedjudicare juri certo aliorum. Et plane equitas idem dicitur fieri debere: sic ut hoc ipsum censent ipsi damnificati aut creditores, & desuper interrogari possent. Accedit, quantum ad debita incerta circa delictum, ea probabiliter posse creditorem retinere sibi, adeoque videri obligatum, ut consequenter accrescat solutio certorum debitorum.

91.

Inter creditores praesertim hypothecarii.

Inter creditores certos, ijs, qui sunt mere personales, seu chirographarii, necessarii praesertim sunt, etiam usque ad plenam satisfactionem juxta vires facultatum, hypothecarii, seu qui habent hypothecam in re, in quantum se ipsa hypotheca extendit L. 9. C. Qui potiores in pignore, idque sive sit expressa, & voluntate scilicet contrahentium, sive tacita seu legalis, ex privilegio scilicet legis: quia nimirum ijs competit actio realis in hypothecam, eaque idcirco creditori ad securitatem datur, ut in omni eventu possit inde obtineri solutio.

92.

Inter hos res tempore praesertim tempora priores.

Inter ipsos autem, qui super eadem re habent hypothecam, praesertim sunt priores res tempore, non quoad contractionem debiti, sed quoad constitutionem hypothecae.

thece, L. 8. C. Qui potiores in pignore; ut proinde etiam in ijs locum habeat Regula 54. Jur. in 6. Qui prior est tempore, potior est jure. Unde non solum expressa sed etiam tacita prior præfertur expressæ posteriori, ut contra Silvestrum & Navarrum docet Covarruvias, Lessius & alii, & colligitur exemplo hys pothecæ dotalis, quæ est tertia. Similiter hypotheca generalis, seu omnium bonorum præfertur speciali posteriori, ut contra Silvestrum patet et L. 2. ff. Qui potiores in pign. & L. 6. C. eod. tit. Quod autem L. 2. C. de pignor. & hypothecis dicitur, tuum pignus posterius debere tibi saluum esse; intellige, si certò sufficiat habenti generalem hypothecam res alia specialis in hypothecam data ad plenam satisfactionem; eam enim inde percepta, saluum manet alteri posterius pignus suum. Mechliniæ tamen hypothecam specialem posteriorem præferri priori generali refert Christmannus ad Consuet. Mechlin. Tit. 13. a. 14.

Est posterior hypotheca sit expressa.

vel specialis.

93. Nisi hypotheca posterior sit privilegiata.

94. Hypothecarios sequuntur creditores chirographarii.

95. Impensa funeris quomodo privilegiata.

Varijs tamen casibus hypotheca posterior præfertur priori ex privilegio speciali legum. Sic hypotheca posterior munita per scripturam publicam præfertur priori, quæ nititur scripturæ privatæ (nisi & hæc trium saltem probatorum testium subscriptione sit munita) ut periculum fraudandi creditorem amoveretur. L. Scripturas 11. C. Qui potiores in pign. Simile est privilegium hypothecæ dotalis, item fisci in bonis debitore, v. g. Receptorum seu Quæstorum. Advertendum tamen quantum ad fiscum excipi causam pœnæ, quæ sequitur alios creditores, qui sunt ante pœnam L. In Summa 17. L. Quod placuit 37. ff. de jure fisci; ne crimen debitoris redundet in detrimentum creditorum. Alios casus vide apud Lessium 6. 15. dub. 4. Zoesium ad ff. Qui potiores in pign. & ad ff. de Privil. creditorum. Gudelinum l. 4. de jure Noviss. c. 18. & reliquos Jurisperitos ad d. Tit. Juris.

Post hos sequuntur creditores personales, qui nempe solum personam, non autem rem aliquam debitoris sibi obligatam habent. Et inter hos (uti & cum proportione fit inter ipsos hypothecarios) præferendi, qui habent personale privilegium prælationis, prout juxta L. Quæstum §. fin. & L. Invenest ff. de Privil. credit. habet sponsa de futuro in bonis sponsi et dotem traditam non secuto matrimonio, & quidam alii, de quibus Lessius, Zoësius, Gudelinus locis citatis.

Specialiter autem privilegiati sunt sumptus funeris. Nam (ut L. 4. ff. de religiosis & sumpt. funerum dicitur) impensa funeris semper ex hereditate deducitur, quæ etiam omne creditum solet precedere, cum bona solvendo non sint. Immo juxta communem sententiam (ut refert Lugo d. 20. f. 5. in princip.) debitum hoc reliquis omnibus etiam hypothecis est præferendum: quod tamen varii, præsertim Jurisconsulti, non ita universaliter admittunt, ut videre est apud Zoesium

ad ff. Qui potiores in pign. & Gudelinum sup. Intelligit id autem Doctores de eo, quod contractum est ratione funeris ipsius debitoris, vel ejus sumptibus sepeliendi, puta uxoris aut filii. Et quidem de moderatis sumptibus, nim ad pompam spectantes non possunt adhiberi (nisi quis velit de suo) neque debent à creditoribus, circa tales merito invitis, compenari. Extendi etiam id solet ad sumptus factos causa hereditatis, v. g. pro scriptione testamenti, pro confectioe inventarii, pro conservatione suppellectilis, & similibus necessariò adhibendis, quæ in bonum ipsorum creditorum.

Inter ceteros, creditores ex titulo seu contractu oneroso, vel delicto ceteris paribus sunt præferendi ijs, quibus aliquid debetur ex titulo gratuito seu contractu lucroso, juxta communem sententiam Doctorum, ut refert & sequitur Lugo d. 20. f. 7. §. 1. Nam in gratuita promissione censetur merito subintelligi conditio, nisi status rerum mutetur, vel nisi strictior obligatio sive impedimentum obstat. Unde L. Inter eos §. Is quoque ff. de re judicata, dicitur: Qui ex causa donationis convenitur, in quantum facere potest, condemnatur & quidem is solus, deducto ære alieno.

Creditoribus succedunt legatarii: cum enim legata ex bonis defuncti præstanda sint (quæ non nisi deducto ære alieno seu omnibus debitis intelliguntur) idcirco omnibus creditoribus legatarii postponuntur; à quibus etiam jam accepta avocare possunt creditores, ut sint indemnes, L. 4. ff. de Separationibus, L. Scimus §. Si vero C. de jure deliberandi. Heres nihilominus (qui aliàs tantum habet, quod superest solutis debitis & legatis) potest detrudere legatis, quantum necesse ad obtinendam legitimam, si sit necessarius: ut quædam bonorum, quæ vocatur Falcidia, si sit heres non necessarius, ut habet Lessius sup. n. 35.

Prædicta verò jure constituta sunt ex æquitate ad publicum bonum, neque nituntur solum in aliqua præsumptione, adeoque sunt etiam in conscientia observanda juxta Doctores communiter: nisi in varijs locis mores vel leges municipales prævalentes, adeoque servandæ ibidem, aliud interdum habeant. Provis in his Regionibus ex Edicto Caroli V. (ut refert Gudelinus L. 4. de jure Noviss. c. 18.) nulla dotium, quæ à mercatoribus constituuntur, est prærogativa: eò quod sæpenumerò immensæ dotes à mercatoribus in fraudem suorum creditorum dicerentur. Agramen Antwerpia, quod mulier ex sua parte intulit, viâ præferentiæ efferte potest ante creditores personales; et pro rebus in victum traditis alijsque nonnullis ex causis etiam ipsa obligetur, ut refert Zypeus in Notis, Jur. Belg. Tit. de hereditate vel actione vendita.

Similiter

Dim tamen moderata sint.

Ad quos idem extendatur.

96. Creditores ex contractu præferendi ijs, qui ex gratuito.

97. Creditores debentur legatariis.

Quid tamen computat heredi.

98. Legatus sit solus qui præferatur in conscientia observanda.

99. Mater scribit circa præferentiam dicitur.

99.
Mercedem
famulorum
&c. sunt
hic privile-
giata.

Quid de
reditibus.

Quid exi-
gatur, ut
hypotheca
rem affi-
ciat.

100.
Pauperes
creditores
an ditioni-
bus praefer-
antur.

101.
An debita
ex delicto
sine praefer-
entia debi-
tu ex con-
tractu, vel
contra.

Similiter moribus nostris privilegiata censetur causa mercedum famulorum & artificum, rem in victum & medicam traditarum, medicorum honoraria & similia: Sed ante omnes sumptus funeris moderati pro qualitate defuncti, ut refert *Zypaeus in Norit. jur. Belg. Tit. de Executione rei iudicatae* addens ex *Christiano* ita iudicatum in Curia Mechliniensi. Praeterea mores receperunt, in redditibus annuis, qui ex re praestantur, & jus quoddam proprietati aequè simile, atque hypothecae continent, vi illorum actionem hypothecariam contra possessorem dari in solidum, ut refert *Zypaeus sup. Tit. De heredit. vel act. vendita. Verum* (ut ait *Zoesius in ff. Qui postores in pign. n. 5.*) moribus nostris non aliàs hypotheca afficit rem immobilem, nisi adhibitis operis legis, id est, coram loci iudice, ubi res sita. De ordine inter creditores servando juxta consuetudines Mechlinienses fusè & pertinenter tractat *Christianus ad leg. municipal. Mechl. Tit. 13.* merito in ordine ad praxim videndus.

Dubitatur autem I. An seculo alio praerogationis privilegio, possint pauperes praeferi ditionibus. Affirmant nonnulli, & refertur etiam *P. Thomas Opusc. 73. c. 18.* Sed communis & vera sententia negat, nisi forte extrema vel gravis paupertas subsit, quae ex charitate sit per hujusmodi praerogationem sublevanda. Aliàs enim non constat eis aliquod praerogationis privilegium competere, sive ex jure positivo, sive ex jure naturae; quia dives & pauper aequale jus habent ad sibi debita, etsi pauper majus patiatur incommodum.

Dubitatur II. An inter creditores personales praerogandi sint, quibus aliqua sunt debita ex delicto ijs, quibus aliqua debentur ex contractu oneroso, ut vult *Joannes Medina, Salon, & D. Thomas Opusc. 73. cap. 18.* (quod tamen non esse ipsius, utpote distincto caractere in editione Romana impressum, notat *Sylvius q. 62. n. 8. quaest. 2. concl. 7.*) ut refert *Viggers c. 5. dub. 4.* An vero è contrà, ut vult *Cajetanus, Navarrius, Bartholomaeus Medina, & quidam alii juxta Viggers sup. Resp.* cum communiori sententia non esse inter hos praerogationem, sed (si aliud privilegium particulare desit) concurrere creditores eorumdem in pari gradu, iisque pro rata satisfaciendum. Ratio est: quia de hujusmodi praerogatione nil est jure positivo statutum, ut patet: nulla quoque ratio urget illam, attento jure naturae. Confirmatur: quia est aequalitas debiti justitiae, est in debitis ex delicto praesupponatur major injuria, quae praecisè damno (quod est aequale) ad summum confert jus ad aliquam satisfactionem personalem. A majori quidem peccato prius est recedendum; at receditur per veram poenitentiam, cum proposito restituendi singulis juxta gradum obligationis, quae est

aequalis. Sic ut quamvis in contractu delictum non supponatur, sequeretur tamen, si creditore invito non fieret proportionata restitutio, qui illam rationabiliter exigit, & ne omitatur, est merito invitatus: adeoque dum spes est restitutionis, aequaliter concurrere nititur. Nec etiam favet opinioni *Bartholomaei Medina*, quod debitum ex contractu involvat obligationem, tum justitiae, tum fidelitatis: accessoria enim haec seu secundaria obligatio non potest praerogari juri alieno, cum fidelitas sine hujusmodi praerogatione tertii sit alteri servanda: uti idcirco non praedesset iterata solutionis alicui faciendae promissio, ut ceteris alioquin paribus praerogaretur.

Dubitatur III. An inter creditores personales sint praerogandi priores tempore juxta Regulam juris: *Qui prior est tempore, potior est jure?* Affirmat *Lugo d. 20. sect. 7. §. 2.* & plurimi alii gravissimi Doctores ex eadem regula. Vi cujus etiam inter dignitate pares datur praerogatione ei, qui tempore est prior. Idemque in praesenti videtur satis consonum aequitati: quando enim priores creditores jus acceperunt, debitor erat magis solvendo, ac proinde aequum apparet, ut non fraudentur ob alia debita subsequenda, quae cum detrimento priorum creditorum contracta sunt. Unde etiam qui promisit matrimonium duabus, obligatur priorem ducere. Nec refert, quod *L. 1. §. 2. ff. de Separat.* dicitur *Licet alicui adjiciendo sibi creditorem, creditoris sui deteriorem facere conditionem.* Nam sit adhuc prioris conditio deterior, quatenus alter prius petendo potest efficere se potior.

Oppositum nihilominus tamquam verius docet *Lessius c. 15. dub. 6.* referens *Antoninum, Silvestrum & alios passim.* Videturque communis sententia, ac in praxi etiam forensi recepta Jurisconsultorum, *Baldi, Zoesii, Tuldani, Gudelini & aliorum.* Ratio est: quia juxta leges, omnes hujusmodi creditores censentur conditione pares, sic ut singulis sit pro rata debiti solvendum; ut patet *L. Privilegia ff. de privil. creditorum L. 6. C. de bonis auctoritat. jud. possid.* Apertè etiam favet *L. 1. ff. de Separat.* quae planè praeter mentem detorqueatur ac restringitur ad modum ibi ab adversarijs allegatum. Simili ratione *L. Si hominem §. fin. ff. Depositi* dicuntur omnes deponentes esse simul sine ordine admittendi. Proinde regula juris respicit, tamquam hypothecarios, obtinentes dignitates, aliove casus, de quibus canones aut leges sic disponunt, vel non statuunt oppositum; ut proinde expressiori derogatione opus fuisset contra leges aliud in praesenti satis apertè statuentes. Et saltem leges (secundum quas censentur contractus ex mente contrahentium fieri, & quae favent indifferenti omni-

102.
Inter credi-
tores perso-
nales an
prior tem-
pore sit prae-
ferendus.
Opinio as-
firmans sa-
tis consona
aequitati.

103.
Negativa
in rigore
ipso ve-
rior.

bus pro re nata) id statuunt; prout statueri possunt; ad vitandas litium molestias, & ob commiserationem cum posterioribus creditoribus; uti etiam hypothecam posteriorem interdum priori ex causa præferunt. Quamvis alioquin regulariter inter hypothecarios tempus faciat potior rem creditorem, uti inter chyrographarios causa; ob quam privilegium prælationis fuerit concessum.

104.
Prius petentes quæ præferendi.

Quo cessante, adhuc potior fit causa prius petentis, adeoque sibi vigilans accipiendum debitum, potior est, etiam si sciverit debitorem non esse solvendo, antequam bona debitoris auctoritate iudicis occupentur seu possideantur à creditoribus (per possessionem jus omnium fit æquale) vigilantibus enim jura subveniunt. Idque expressè habetur *L. Quod autem 6. ff. Secundum ff. Quæ in fraudem creditorum.* Quod & locum habet, si sententiam quis pro se obtinuerit, simul & executionem ante alios; aded ut & potior sit, qui prius obtinet executionem, etsi posterius sententiam *L. 19. ff. de re judicata.* Additque *Zoesius, ad ff. Qui potiores in pignore, citans L. 6. & 8. C. de distract. pignori* (ubi tamen nil apparet ad propositum) si fiat executio nomine posterioris auctoritate publicâ, videri obesse priori hypothecario, scienti tamen & tacenti.

Temporale occupans sententiam cum executione.

105.
Requisitum creditoris præferri sibi sponte uni præ alijs non petentibus solvendo.

An hi solum restituere possint.

Nota, non posse debitorem sine gravi peccato sponte suâ gratificando præferre unum creditorem personalem non petentem alteri; aliâ enim facit huic præjudicium, cui æquè est obligatus. Creditor nihilominus juxta *Lessium c. 15. dub. 5. Vvriggers c. 5. dub. 6.* & alios, pot. fit sic solum retinere, non solum pro foro externo (quod patet ex *L. Quod autem, & L. Pupillus ff. Quæ in fraudem credit.*) sed etiam pro foro conscientie, eò quod leges prædictæ non fundentur in præsumptione, adeoque locum habeant etiam in conscientia, concedendo majus jus creditoribus sic solum, quod quidem proprium erat debitoris, neque in sua specie alijs obligatum; utpote qui solum habent jus in personam debitoris, non tamen negotio acceptem oblatam solutionem, ad quam etiam offerendam poteram petitione incitare. Immo prædicti Doctores idem censent cum *Molina Tr. 2. disp. 536.* etsi alii creditores prætermitti habeant privilegium merè personale præterentis; utpote quod non facit rem ipsam ijs obligatam. Quamquam præmissis contradicat *Sylvius qu. 62. Quæstio 2. Conclus. 8.* eò quod acceptatio solutionis videatur cooperatio ad actionem injustam debitoris. Ad quod tamen in favorem prioris sententiæ responderi posset, istam cooperationem ex parte acceptantium non esse injustam, cum ad acceptandum jus habeant, vi legum. Præterea obligatione spontanea etli injusta prævia, acceptas non solet omit-

tere expressionem desiderii de solutione, quam prius inde censetur petere, sicque prior fieri.

Petes an debitor, qui non est solvendo, possit repudiare hereditatem oblatam aut legatum, quando hæc vix posset providere creditoribus de pleniori, aut etiam plenissima solutione? Resp. Neg. Justitia enim, uti obligat debitorem ad solutionem, sic etiam ad media, quantum saltem absque incommodo suo notabili potest, procuranda, adeoque potius ad non repudianda, quæ sponte offeruntur. Leges autem, quas adfert *Paulus* in responsione non dissentiat quoad forum conscientie *Sanchez, l. 6. de Matrim. d. 4. n. 8.* solum negant in foro externo actionem rescissoriam repudiationis, etsi ab eis non approbata.

106.
Debitor, qui non est solvendo, nequit repudiare oblatam hereditatem.

QUESTIO VI.

Quo Loco, Cujus onere, Quomodo, Quando facienda Restitutio?

Resp. I. Si restitutio sit debita ex delicto, facienda est expensis & periculo restituentis eo loco, quo res foret, si culpabiliter subtrahata non fuisset. Nam ex lege justitiæ debet ita fieri restitutio, ut dominus ex iniqua acceptance nullum patiatur detrimentum; ergo debitor debet ferre illas expensas, easque suæ injustitiæ imputare.

107.
Res restituitur eo loco, ubi sit, si culpabiliter subtrahata non fuisset.

Dices, ergo tenebitur ad amplius, quam ad rei ablatæ compensationem. Resp. non teneri amplius domino dare, debere tamen adhibere media; ut dominus, quod suum est, recipiat. Nec refert, quod forte dominus migraverit ad locum remotiorem; nam ipse ratione injustitiæ alterius non debet amittere libertatem se transferendi, & si res illa inter alia bona creditoris remansisset, forte parvo vel nullo sumptu translata fuisset. Si tamen in illius rei transportatione debuisset dominus facere particulares sumptus, illi deduci poterunt: non enim tenetur cum lucro domini restituere.

Advertendum hic est, si res in præsentia possit sine magnis sumptibus restitui, ex quadam æquitate posse non nihil differri restitutionem: modò dominus inde nihil vel parum damni pariat. Si verò is fuerit rerum status, ut nisi in præsentia fiat, numquam fieri poterit restitutio, tenetur injustus acceptor, etsi magnis sumptibus, immo valori rei æqualibus, rem vel ejus pretium mittere, quia propter hoc non debet creditor in perpetuum re suâ privari, nisi probabile foret, domino non displiciturum, quod eo casu pauperibus vel amicis distribuatur. Quod si ambiguum foret, per litteras peti debet. Si autem res injustè accepta sit parvi momenti, & absque

108.
Quid si sumptus sint non biles.

Qu. VI. Quo loco, Cuius onere, Quomodo, Quando fac. Restit. 375

que duplo vel triplo sumptu restitui ali-
quando nequeat, tunc praelumi possit do-
mino non displicere, si ea pauperibus præ-
sertim amicis distribuatur.

109. *Quid si
missa
restitutio
fidei nun-
tis, aut con-
fessario ne-
gligatur.*
Hinc sequitur, quod si per fidelem nun-
tium, aut confessarium restitui curaverit,
& is non restituat, vel perdat, adhuc in ri-
gore manet obligatus: suo enim periculo
debet facere restitutionem. Et iniquus ac-
ceptor etiam casus fortuitos tenetur domi-
no præstare.

Nec obstat, quod (ut nonnulli obijciunt)
talis fecerit quiddam in talibus circum-
stantiis facere potuit & debuit: nam
qui impotens hic & nunc satisfacere plenè
à satisfaciendo abstinere, facit quod hic &
nunc facere debuit (ut scilicet non peccet)
& tamen manet obligatus. Itaque non facit,
quod adhuc postea facere potest & debet,
nempe ut dominus cum effectu recipiat,
quod suum est.

110. *Ubi est
onere sa-
cristani resti-
tutio debita
in re ac-
cepta.*
Resp. II. Si restitutio debeatur solum
ratione rei acceptæ, restituenda est res in
loco, ubi habetur, nec est necesse eam
mittere domino expensis proprijs, sed do-
mini; ut si bonâ fide emeris rem à fure,
non tenens cum tuo damno dominum
querere, vel ei rem suam transmittere; cum
enim ipsum per injuriam se suâ non pri-
vaveris, æquum non est, ut graveris. Un-
de eo monito, quomodo velit rem sibi
transmitti, solum interim tenens ad custo-
diam, in qua si sumptus faciendi sint, tene-
tur eos dominus refundere *L. 2. ff. de Nego-
tjz gestis*. Immo si contingat debitorem
mutare locum, & non possit tunc deponere
rem apud alium, potest illam secum
avchere, sumptusque etiam in avchitione
adhibitos à domino repetere.

111. *Si res ca-
dam nu-
mero sit
reddi debi-
ta ex con-
tractu, ubi
restituenda
sit.*
Resp. III. Si restitutio sit debita ex
contractu, quo eadem numero res debet
reddi, v.g. in deposito, commodato, lo-
cato, conducto, facienda est (nisi interdum
aliter iuste conventum sit) eo loco, ubi
fuerat accepta: sicut enim eadem res quo-
ad substantiam, sic & quoad locum, repo-
nenda est, sicque perfectissimè ponitur æ-
qualitas. Ut proinde commodatarius non
tenetur rem mittere ad locum procul di-
stantem ab eo, in quo rem accepit. Quod
si in restitutione ordinaria sint faciende
expensæ, æquitas postulat, ut is illas ferat,
in cujus commodum res fuit à loco abdu-
cta, adeoque ipse contractus cedit, v.g. in
commodato commodatarius, in deposito
gratuito deponens. Ex quo videtur sequi,
quod si cedat in favorem seu commodum
utriusque, v.g. locatum conductum, de-
beat rationem spectando restitutio fieri
sumptibus utriusque pro rata, secluso alio
pacto vel consuetudine probatâ. Pericu-
lum autem casus fortuiti, quo res periret
aut raperetur in via v.g. subire debet ip-
se rei dominus, cui citra culpam tertii aut
aliud pactum, res propria perit. Qualiter

autem percat depositario, commodatario
v.g. suppositâ culpâ, in superioribus di-
ctum est.

112. *Quid si
res alia sit
vi contra-
ctus resti-
tuenda.*
Resp. IV. Si debitum sit ex contractu,
quo reddenda est alia res pro ea, quæ fuit
accepta (v.g. in mutuo & venditione) re-
stituenda est eo loco, ubi prior res fuit ac-
cepta seu tradita, v.g. pecunia data mu-
tuo Antuerpiæ, ibidem reddenda, pretium
mercis ibi venditæ & à mercatore tradi-
tæ ibidem solvendum: sic enim perfectissi-
mè substituitur una res loco alterius, pro-
ut vi similitum contractuum est facien-
dum. Hinc etiam debitor census tenetur
canones annuos solvere in loco, ubi est
res censui obligata, cujus veluti fructus
sunt annuæ pensiones, fructus autem (ni-
si aliter conventum) solvendus, ubi nas-
citur. Aliud tamen potest interdum in
pactum deduci, dum tamen onus alteru-
ri obveniens debite compensetur. Pericu-
lum autem in mittendo interveniens, sub-
ire debet (nisi aliter iuste conventum) is,
cujus est res, quæ tradenda seu reddenda
mittitur: res enim seclusâ culpâ, pacto seu
mandato vel commissione sufficienti credi-
toris, domino suo perit. Unde mittens per
alium mercatori pretium mercis venditæ,
si in via ipsum percat, mittenti perit, qui
proinde venditori manet obligatus, donec
ei vel ejus commissionem habenti pretium
tradatur. Quo facit c. *Significante de pi-
gnoribus*.

113. *Donata vel
legata ubi
solvenda.*
Resp. V. Danda alteri vi donationis,
legationis &c. nisi aliter in dispositione
exprimatur, debentur in loco, ubi donata
sunt: adeoque expensis creditoris ad alium
transferuntur. Nam donator non censetur
se vel heredes ad amplius obligare, quam
ut rem donatam alteri permittant. Si tamen
post donationem heres aliud se transferret,
deberet in priori loco solvere.

114. *Quomodo
debita sint
restituenda.*
Resp. VI. Occulta ex delicto debita,
vel ubi aliàs periculum infamiæ, occulte
publica publicè restituenda sunt, sic ut de
restitutione saltem postea publicè constet,
ad tollendam offensam aliorum, v.g. in
publicis usuris. Deinde res ordinis inferio-
ris non sunt restituenda, cum notabili res-
pectivè detrimento in bonis ordinis supe-
rioris. Præterea restitutio non per partes,
sed tota simul, quantum fieri potest, fa-
cienda est; nisi creditor sit contentus, vel
aliter conventum sit: conditiones enim ius-
ti pacti sunt servanda. Denique perinde
est, si per se, si per alium fiat restituti-
o. Et quidem posterior modus in casu
vitandæ infamiæ adhibendus est ita, ut
committens alteri restitutionem, certio-
retur sufficienter de impleta commissio-
ne. Vide *Bonacina de restit. d. i. quæst. 7. p. unic.*

115. *Quando
sit faciendus
debitorum*
Resp. VII. Debita ex re accepta vel
delicto sunt statim, seu primâ opportuni-
tate, moraliter loquendo, restituenda, nisi
dominus

Solutio seu restitutio.

dominus aut creditor dilationem concedat, vel nisi hic & nunc dilationi irrationabiliter contradicat, adeoque irrationabiliter invitatus sit. Aliàs enim præceptum non detinendi alienum invito domino jugiter urget. Quando verò debitum restituendi seu solvendi est ex contractu, solutio est facienda tempore, quo inter partes expressè vel tacite conventum est: eoque transacto debitor potest & non solvens (nisi adfit consensus creditoris) est in mora culpabiliter cum injuria creditoris; adeoque cum obligatione compensandi damna seu interesse. Neque est necesse, ut creditor moneatur, ipsa enim dies seu tempus sufficienter pro eo interpellat. Si tamen debitor paratus sit tempore & loco statuto solvere, sed alter nolit recipere, aut dilationem concedat, aut absit nullo procuratore constituto, debitor interea immunis est à culpa moræ, & incommodis annexis. Uti etiam juxta *Malderum*, *Bunacina* & alios apud *Diana P. 2. Tr. 1. Miscell. Resol. 49.* debitor aliàs inculpabiliter morosus, non tenetur ad damna seu interesse, quæ procedunt ex mora inculpabili, nisi specialiter conventum sit: nequit enim obligari, nisi ex culpa vel pacto.

Damna ex dilata solutione debitorum ratione contractus suis pari cogatur.

116.

Quid si terminus non sit præfixus, & creditor non urgeat. Ante diem an rectè fiat solutio.

Quando denique non fuit constitutus terminus ad solvendum, & creditor non urget (nisi id ostendat ex metu, oblivione, similive causâ, prout frequenter contingit) dilatio non est graviter culpabilis, etiam planè dissuadenda. E contra verò suadenda acceleratio: nam qui citò dat, bis dat. Sic ut etiam tempus in contractu præfixum præveniri queat, quando nimirum in favorem, ut assolet, debitoris dies adjectus est: quilibet enim favori suo renuntiare potest. Secus foret, si adjectus sit (quod rarum) in gratiam creditoris; cum nulli jus suum vel commoditas minuenda sit. Atque ita procederet opinio. *Cujacii*, juxta *Zoesium ad ff. de Solutionibus n. 31.*

QUÆSTIO VII.

Quæ causa excuset à Restitutione?

117.

Compensatio liquidæ debiti excuset à restitutione.

Primò excusat debita compensatio si ve reciproca coarctatio, *L. Si ambo ff. de Compensationibus*, quando duo sunt invicem creditores, adeoque creditum unius absolvit debitum alterius, & contra. Compensatio enim censetur debiti solutio, *L. Si debitor, ff. Qui pot. in pignore*. Ut tamen admittatur in judicio, oportet debitum esse liquidum, cujus nimirum probatio in promptu sit, *L. fin. c. de Compensat. & c. Bona fides, in fine, de deposito*. Quando autem sit tale, relinquitur judicis arbitrio, juxta sententiam communiorem. Habetque compensatio eum in debitis ejusdem rationis

(demptis quibusdam casibus, in quibus pro foro judiciali seu Externo dumtaxat, ei non est locus, quos refert *Castro Palao de Justit. commut. at. d. 1. p. 16. §. 2. num. 12.*) et si etiam in debitis rerum, quæ (ut *Juristæ* loquuntur) functionem non recipiunt, locus maneat retentioni: potes enim v. g. retinere gemmam instar pignoris, donec alter tibi vestem, pecuniam, aliudve debitum solvat.

Non est denique locus huic compensationi, quando debitum est tantum ex una parte contractum. Quo tamen casu est locus alteri compensationi, quæ sit rei tibi debita recuperatio. Quæ non licet auctoritate propria; quando sine gravi difficultate potest solutio obtineri petendo à debitore, vel interpellando judicem; cuius alioquin officium assumitur in propria causa, cum pernicie (quæ sequeretur ex talibus agendi modis, si liceret) reipublicæ. Ubi bene notandum, famulos, & similes plerumque de insufficientia stipendii conqueri sine sufficienti ad compensationem (quæ proinde vix illis permittenda) fundamento; esto etiam videatur stipendium minus ordinario: hoc enim ex varia consideratione gradus habet. Immo adhuc sæpe commiseratio exhibetur sponte petenti; nec aliàs invenienti servitium, aut minus idoneo, vel necessariorum ipsi domino. Vide de hac compensatione dicta *supra n. 20. & 21.*

Secundò excusat debiti remissio voluntaria (quæ requirit absentiam violentiæ, si ve metus & fraudis) si ve expressa, si ve tacita, si ve verbis, si ve factis (v. g. chirographum rumpendo, cancellando, debitori reddendo &c.) exercita à creditore potente, nec specialiter prohibito remittere. Prout Canonici ex *Tridentino sess. 24. cap. 10. de reformat.* reddunt inhabiles ad remittendum distributiones alijs sine causa legitima à choro sese absentantibus, & Ecclesia c. *Exigit*, de *Censibus in 6.* ad remittendum ea, quæ Episcopus visitans accipit ultra et permittit in c. *Romana eod. tit.* servata moderatione *Bonifacii VIII. c. Felicitas eod.* Similiter judex delegatus, non obstantem remissione, tenetur reddere accepta, etiam sponte oblata, ultra esculenta & poculenta, quæ intra paucos dies consumi possent, aut (si absit à domicilio) ultra moderatas expensas; vel etiam hæc ipsa à partibus notabiliter indigentibus accepta c. *Statutum §. Insuper juncto §. Si quid, de Reservatis in 6.* Videri etiam potest c. *Cum ab omni, de Vita & honest. Cleric.*

Tertiò excusat interitum remissio seu compositio facta cum Pontifice super debitis incertis, aliàs passivibus seu pijs causis, aut Ecclesiæ applicandis ex jure, in quo potest Pontifex dispensare, vel etiam danda Ecclesiæ condonare ei, à quo accepta sunt; quod censetur implicite facere, dum

In quibus debitis locum habent.

118. *Ab hac compensatione illa, quæ est debiti recuperatio, quando hoc sit.*

Notandum quod hoc sit circa famulos.

119. *Qualiter excuset debiti remissio.*

Qualiter excuset remissio.

120. *Compositio cum Pontifice eo qui sit.*

dum secum componitur. Immo ratione potestatis indirectæ in temporalia idem interdum potest, exigente id bono spiritali, præsertim communi, circa debita certa. Circa quæ manifestius idem potest, supposito delicto creditoris, v. g. hæresi aut simili, ob quod posset bona, adeoque debita confiscare, & consequenter ipsos debitores ab iis solvendis liberare.

121. Excusat etiam debitoris impotentia, dum durat. Quartò excusat impotentia debitoris, eâ durante (quâ tamen sublatâ reviviscit obligatio, ad tempus, consopita potiùs quam extincta) cum nemo teneatur ad impossibile.

122. Vri & extrema necessitas. Quintò excusat necessitas, & in primis extrema debitoris (ad quam etiam referunt Doctores similem necessitatem uxoris, parentum, prolium, & juxta Nonnullos etiam fratrum, quod tamen alii negant) in qua juxta commune dictum omnia sunt communia. Quo etiam facit c. Exur, de verb. signif. in 6.

An subtractione rei possit dominus conijci in similem necessitatem. Non posset tamen sine iniquitate & injustitia per ipsam subtractionem rei aliena dominus conijci in similem necessitatem, immo res sic subtracta deberet restitui: cum enim dominus est æquè necessaria, indubiè præferendus est possidens, qui simul est dominus. A quò proinde rem tali casu auferre, est ipsum velut occidere. Unde nequit dominus dejici ab equo salvans fugâ vitam, ut tu falves tuam. Ita communiter Doctores.

123. Quid si aliunde in illam simul cum debito incidierit. Si autem creditor seu dominus aliunde quàm ex rei ablatione incidit in extremam necessitatem, licet simul cum debitore, non tenetur hic eam reddere juxta *Caletanum, Soto, Toletum*, quos refert & sequitur *Wiggers Tr. 3. c. 6. dub. 1.* quamvis (ut addit *Navarrus c. 17. num. 6.* aliter videtur sentire; ubi tamen nil habet ad propositum, sed *num. 60.* loquens de re, cujus dominium mansit penes creditorem, aliudque expressè docens de re, quæ est sub dominio debitoris. Quæ quidem doctrina (quam etiam alii Doctores tenent) fundatur in hoc, quòd in priori casu debitor possideat rem suam, adeoque melior sit ejus in tali casu conditio; in posteriori autem casu, cum utrimque sit æquæ necessitas, melior sit conditio ipsius domini, cujus etiam possessio civilis seu juris est naturali alterius possessioni præferenda.

124. Scelus malè à Wiggers sanatur. Et de hoc casu loquitur *Scotus 4. d. 15. q. 2. num. 36.* cujus sententiam (quam apud *Cavellum in Scolio* tenent *Richardus, Gabriel, Angelus, Silvester, Rosella, Armilla*, & præter hos alii plures) ab omnibus aliis rejici ex *Toleto* retulerat *Wiggers sup. referens* tamen postea pro eadem *Navarrum*: eandemque haberi improbabilem ibidem subdit, sed hoc ipsum dicit valdè improbabiler. Immo non improbabile est, generatim *Herincx Salm. Theol. Pars III.*

rim debitore teneri restituere domino in simili necessitate constituto & sua repetenti, etsi posterius in necessitatem incidit: eò quòd non teneatur à repetenda res sua abstinere ob similem alterius necessitatem, in qua & vitam, & præterea rem suam perdat. Recepta tamen satis sententia admittit debitorem tali casu esse potiorem ratione præhabita justæ possessionis ac juris retinendi, à quo per supervenientem alterius necessitatem videtur non deturbandus.

Petes, an transectâ extremâ necessitate sit facienda restitutio in ea consumptorum? Resp. indulgè teneri, quando solus usus sine consumptione erat necessarius ad succurrendum necessitati. Idem est, si res consumpta erat in dominio debitoris, v. g. ex mutuo, venditione &c. poterat enim succurrere suæ necessitati de propriis, quæ domino suo pereunt. Si manserat in dominio creditoris, non ita consentiunt Doctores. Videtur tamen dicendum, omnino manere obligationem restituendi: cum necessitas extrema non transferat jura, nisi quantum necesse est ad ei subveniendum; ad quod non requiritur nisi usus & necessaria consumptio, etsi manente onere restitutionis. Quod maximè locum habet, si res prius erat iniquè accepta: obligatio enim restituendi prius contracta ex iniqua acceptione videtur Doctoribus communius & *Scoto sup. num. 37.* solum sopiri, non extingui. Quando tamen fuisset justè occupata in ipsa necessitate, indicat *Scotus sup.* & tenent plures alii, non esse natam, adeoque non manere postea obligationem restituendi. Quod merito asseritur, quando accipiens est re & spe pauper, cui res ista erat necessario in eleemolynam gratis conferenda.

Præterea ex communi Doctorum sententia excusa, gravis valdè necessitas nudtatis, famis, morbi &c. quòd etiam spectat everlio status justè acquisiti, juxta eosdem Doctores: adeò ut hac de causa solutio debiti ex communi sententia saltem sopiatur & licitè differatur in tempus commodius, quò necessitas ista cesset. Quòd facit *Regula Scoti 4. d. 15. quaest. 2. num. 33.* communiter laudata & recepta: *Licet detinere rem alienam, quando ille cujus est, debet velle eam rationabiliter detinere.* In casu tamen paris hujusmodi necessitatis ob hanc ipsam regulam videtur restitutio facienda domino, præsertim illum petenti: cujus nimirum conditio melior est, saltem citra necessitatem extremam, quique posset etiam jure rem tali casu repetere; cum æquum non sit, ut ex re alteri debita quis suam angustiam sublevet cum pari angustia alterius, qui insuper re suâ carere cogeretur.

Quòd si status sit injustè acquisitus, K k y.g.ex

in necessitatem similem incidit.

125. An consumpta in eadem sint postmodum restituenda.

126. Qualiter excuset gravis necessitas, aut everlio status.

Obstat pan dominus seu creditoris necessitas.

An subtractione rei possit dominus conijci in similem necessitatem.

123. Quid si aliunde in illam simul cum debito incidierit.

124. Scelus malè à Wiggers sanatur.

Quid si dominus possit

127. Status in-
juste acqui-
situs potius
excusandus
est.

v. g. ex usuris, rapinis &c. ob-
gatur debitor mox cum delerere: uti fur, qui ex mil-
lenis furto ablatis familiam suam auxil-
set, domum ornasset &c. Ad id enim el-
set iniquis obvia contra restitutionem
evasio, augendo statum ex acquisitis per
injustitias. Quin imo talis potius possi-
det statum alienum, quam suum; qui uti-
que ex propriis, non ex alienis aut alteri
jure obstrictis assurgere debet. Si etiam
per ludos & comotationes similesque in-
ordinationes voluntarie se in tales angu-
stias coniecisset, dilationem restitutionis
non meretur, sed sibi ponenti causam de-
bet effectum imputare.

Quid si
per luxum
quis se in
angustias
conjecerit.

128. Spes lucri
non suspen-
dit obliga-
tionem res-
tituendi.

Petes, an spes lucri notabilis sit suffi-
ciens causa suspendendi restitutionem?
Resp. Neg. cum Navarro & aliis passim.
Eo quod per restitutionem nil de suis aut
alteri indebitis perdat, sed solam cesset
prosperatio debitoris ex re aliena seu al-
teri obligata; quam creditor non debet cu-
rare. Itaque spes lucri, quæ nititur alic-
nis seu alteri debitis, nequit reservari po-
tius, quam ipsa res aliena detineri.

Limitatio.

Æquitati tamen satis consentaneum est p-
paret, ut, si spes lucri propinqua sit, unde
debitor potens fiat etiam aliis creditori-
bus satisfacere, dilatio tantilli temporis ei
à creditore v. g. privilegiata concedatur.
Lex enim charitatis dicitur jacturam tertii
impedire, cum absque gravi incommodo
proprio fieri potest.

129. Periculum
animæ qua-
liter debito-
rem excu-
set.

Addunt præterea Doctores subinde ex-
cusare à restitutione statim facienda peri-
culum notabile (quod aliter commodè
averti nequeat, neque in malitia seu lasciv-
via, sed in angustia subito premente, fun-
detur) desperationis, aut ne filia se pro-
stituant, latrocinii filii se dedant ratione
paupertatis. Item si multò gravius detri-
mentum debitor pati debeat in bonis al-
teri non debitis, v. g. domum cum gravi
admodum jactura vendendo, quam pos-
tea opportunius & utilius vendere pos-
set. Nam in similibus casibus creditor se-
cundum charitatem & æquitatem, adeo-
que rectam rationem merito consentire
debet in dilationem. Quia tamen pericu-
lum peccandi potest voluntate illud sub-
euntium averti, esto difficulter, accedens
grave damnum creditoris facit, ut is non
teneatur in dilationem consentire, adeo-
que debitor teneatur alterius damno per
restitutionem occurrere.

130. Restitutio
differenda
si Dominus
sit re abu-
surus in da-
num tertii.

Petes, an similiter differre possis resti-
tutionem, quando ipsa creditur allatura
nocumentum creditori vel alicui tertio?
Resp. si nocumentum sit contra justitiam,
quod nimirum cederet in injuriam
tertii, potes & debes ex communi Do-
ctorum sententia differre restitutionem, si
fieri possit absque gravi detrimento pro-
prio; non solum ex lege charitatis, cum
sic possis adeoque teneris innocenti gra-

ve dampni contra voluntatem passuro
prospicere: sed juxta Doctores commu-
nium etiam ex lege justitiæ, quæ vctat, ne
coopereris inraliter injustitiæ alterius,
prout cooperaris, si absque justa causa,
v. g. gravis damni proprii, præbeas in-
strumenta nocendi, v. g. restitutas petenti
gladium apud te depositum, uti si pro-
prium eidem gladium commodas, quo oc-
cidat tertium. Quare etiam in foro ex-
terno reus furti haberetur, qui scalas de-
positas furari volenti redderet. Uti & L.
si pignore §. Qui ferramenta ff. de furtis id
dicitur de eo, qui furi scalas aut ferramen-
ta commodaverit; æquè autem liberè &
citra obligationem scalas depositas quis
furi reddat, etsi alioquin ipsarum domi-
no. Quod à fortiori locum habet, si red-
datur res amenti seu furioso, vel ebrio: à
quibus operatio injusta ex necessitate seu
absque libertate procederet per instrumen-
tum à te porrectum: justitia enim obligat,
ut, quando potes, omittas actum proximo
noxium, qualis est in tali circumstantia
redditio rei. Quamvis damnum prop-
rium grave faciat, ut moralis ratio coopera-
tionis à redditione v. g. gladii quæ est
secundum se non mala, nec proxima co-
operatio) auferatur, sicque non solum non
injuncte, sed nec illicite agas reddendo do-
mino rem suam.

Quod si verò dominus sit re sua abusu-
rus in alia peccata, quam injustitiæ, v. g.
in ebrietates, seortationes &c. adhuc chari-
tas eaque sola me obligat, ut differam so-
lutionem seu restitutionem, si commodè
possim, sitque fundata spes mala ipsius do-
mini sic impediendi. Quod si ægrè ferat
creditor, non est juxta Plures licitum tibi
rem illius, ut à peccato avertatur, detine-
re; quod esset quasi ei violentiam inferre.
Prout nec licitum esset auferre illius pe-
cunias ob similem causam. Alii tamen ma-
jora requirunt incommoda prudenti ju-
dicio conferenda cum malis quæ impedi-
rentur: eo quod proximus tali casu irra-
tionabiliter ægrè ferat dilationem, cuius
negotium salubriter geritur, differendo;
adeoque manifestat obligatio charitatis ad im-
pediendam illius peccata, quando sine aliis
incommodis fieri potest. Et quamvis ha-
beat jus petendi, quatenus petendo non fa-
cit injuriam; non tamen habet jus, quate-
nus pro nunc habeat potestatem me obli-
gantem ad satisfaciendum petitioni, quæ
nempe potestas catenus est quasi suspen-
sa.

Quod si dominus juridicè rem suam
repeteret, liberè quis potest reddi, præ-
sertim giudice de periculis informato: cum
non teneatur quis incommoda litis pro
eo, qui litem intentat, sustinere. Verius ta-
men putat Malderus & ex eo Wiggers l.
4. dub. 3. posse sine scrupulo negotium pro-
trahi, quando per moram putantur peccata
impe-

Etiã ex
lege justiti-
æ.

Præsertim
abusurus
non libris,
v. g. quæ
amenti.

Nisi gravi
damnum
proprium
excuset.

131. Si abusu-
sus sit in alia
peccata ob-
ligat ad
charitatem.

Quid si
ter ægrè
ferat.

132. Aut si ju-
dicè rem
suam repe-
tat.

impedienda. Immo iunt, qui existiment posse etiam pecunias ali de causa subduci ad tempus, ut potest fama coram testibus aut superiore auferri in bonum corrigendi.

133. Nihilominus pro praxi loquendo notat *Lessius c. 16. dub. 4.* raro hac in re peccari mortaliter, siue quia creditor potest semper jure exigere solutionem, sicque dilatio erit parum efficax, siue quia multis id foret obloquijs & molestiis obnoxium, ideoque in praxi minus usitatum, siue quia sub hoc praetextu possent palliari iniustitiae, siue quia non est solida spes fructus.

134. Ingressus religionis qualiter non excuset.

Sexto, inter causas excusantes allegari seu proponi solet ingressus in religionem. Ubi in primis indubitatum est, restitutum esse prius, quod alienum est, & in specie extat apud debitorem. Si etiam sit rationibus reddendis obnoxius, debet eas reddendo (quod brevi tempore fieri potest) prius satisfacere. Si insuper debitis alijs obstrictus, possit ea fore manendo paucis annis in saeculo, & exercitia suo statui congrua exercendo, tenetur quoque ingressum differre: tunc enim creditores sunt merito inviti, adeoque eis fieret injuria. Neque est tanti facienda brevis & temporanea suspensio hujusmodi boni spiritualis & voluntarii, quanti obligatio iustitiae jam contracta; quando saltem dilatio non adimeret spem in futurum obtinendi locum. Nec denique (etsi videantur contradicere non pauci, signanter *D. Thomas, Casetanus, Silvester*, & reliqui Summistae, ut refert *Lessius c. 16. dub. 8.*) pro foro conscientiae juvare talem posset cessio bonorum (nisi forte creditores minentur carcerem, nequeque inducias) utpote quae non magis in conscientia juvat, quam citra eam impotentia vel necessitas, quae in casu non subest.

135. Qualiter excuset ex receptivis pecuniis.

Nihilominus si longo tempore, aut extraordinariis & inusitatis laboribus opus esset, non videtur ingressus in religionem necessario omitti, aut tato tempore differri debere, juxta communem satis Doctorum sententiam (quae colligitur ex *D. Thomae q. ult. art. 6. ad 3.* & traditur à *Lessio, Maldero, Wiggero*, & aliis passim odvis. Ratio assignari posset, quod qui nec adu, nec in spe propinqua habet bona, neque ex consuetis exercitiis facile habere potest, censetur impotens ad solvendum, adeoque excusatus. Dumque cuncta sua cessit creditoribus, non videtur obligandus ad longos & extraordinarios labores; cum nec iudices in foro externo id exigere soleant. Qui etiam merito sunt factores in causa adeo singulari; qualis est religionis ingressus. Quae autem post professionem talis acquirat, monasterio acquirat, veluti incapa proprii. Nec tenetur monasterium de his quidquam dare debitoribus. In *ca. Henrici Sum. Theol. Pars III.*

su tamen, quo obligabat dilatio ingressus, intemptiva admissio scienter facta (ignorantia & bona fides excusat) videtur obstringere monasterium siue superiores tamquam cooperatores inducere impotentiae.

Merito nihilominus ob gravia incommoda sequi nata Sixtus V. vixit admitti ad Religionem obratos ultra vires facultatum; immo admissam professionem invalidavit. Quod postremum tamen sustulit Clemens VIII. Etiam adhuc in quibusdam Religionibus vigeant conditiones à Sixto V. requisitae eas deducendo veluti in contractum, sic ut iis deficientibus invalida sit professio, defectu requisiti essentialiter consensus ex parte monasterii, ita expresse antecedenter protestantis.

136. Qualiter ardeant obrari per Statum Pontificum.

Immo existimo etiam ex natura rei non posse sic gravatum debitis licite (de valore non est quaestio) ingredi Religionem, si in saeculo etiam totam vitam transigendo omnino speretur posse per operas non inusitatas debitis satisfacere: creditores enim tunc merito sunt inviti. Nisi forte solum sint debita ex contractu gratuito; cujus implendi obligatio patitur hujusmodi tacitam exceptionem seu conditionem. Oportetque consilii, quantumvis aliis excellens, debet postponi operibus ex iustitia debitis, non obstante detrimento profectus seu lucri spiritualis: prout eo non obstante nequit totum tempus inumerationibus & piis exercitiis manens in saeculo. Lucrum enim spirituale cessans non sufficit, ut excusetur quis à restitutione: quam merito exigit creditor, qui non debet permittere, ut cum ipsius damno debitor lucretur. Quare ingressus in Religionem respectu talis non videtur opus consilii, sed malum, utpote per quod debitor redditur impotens satisfacere debitis iustitiae.

137. Iudicium Auditoris.

Neque verum generatim videtur, quod censetur moraliter impotens, qui non potest omnibus debitis vel potissima parti satisfacere, nisi differendo ad multos annos ingressum religionis, nam aliis etiam praevie ad ingressum consideratus censetur impotens, si ut consequenter in saeculo manens non teneatur amplius laborare ad satisfaciendum debitis, quibus spatium longi temporis, per moderatos labores satisfacere posset. Ut proinde non maneat causa talem excusans alia (quae tamen non sufficit) nisi majas bonum seu lucrum spirituale. Qui etiam si tam sancto & iusto fine à religione abstineat, merito sperare poterit gratias à Deo ampliores, & per opera omnia, quae ad iustitiae virtutem pertinent, in Deo certa mereri. Et hanc sententiam tenet *Gerson* referens multos Doctores Parisienses id affirmasse.

masse *Supplem. Gabrielis Ang. & Valentia* prout refert *Sanchez l. 4. Summa c. 19. num. 6.* Refertur etiam *Navarro, Molina & alii.*

138. *An excuset jactura nobilitatis bonorum superioris ordinis*

Septimo à restitutione excusat juxta Doctorum receptam sententiam jactura honorum superioris ordinis respectivè gravis; v.g. non tenetur quis restituere famam cum jactura vitæ; divitias cum jactura vitæ aut notabilis famæ &c. ed quòd id videatur excedere regulas justitiæ commutativæ, & consequenter non possit rationabiliter & jure exigì à creditore.

139. *Non excusat excommunicatio creditoris.*

Octavo à Nonnullis (inter quos refertur *Adrianus, Panormitanus, Covarruvias*) adfertur pro causa excusante excommunicatio creditoris. Sed communis sententia (quam certam censet *Castro Palao disp. 1. de Justit. commutat. p. 17. §. 5.* etiam tam hanc, quam alteram probabilem censet *Wiggers c. 6. dub. 6. in fine*) contradicit. Nam non est unde debitor excusetur; per excommunicationem enim non privatur creditor bonis; neque etiam ex c. *Quod in dubiis, de Sentent. Excomm.* (ubi sermo est de nominatim excommunicato) junctò c. *Quoniam multos II. quæst. 3.* privatur communicatione fidelium necessariâ (perinde sive necessitas se teneat ex parte excommunicati, sive ex parte aliorum) sed tantum voluntariâ & liberâ. Quare nec privatur communicatione requisitâ ad restitutionem debiti ex justitiâ; quæ quidem adeò brevis & modica est. Immo non privatur datione consilii vel eleemosynæ, eidemque (ut habetur c. *Quoniam multos §. fin. II. quæst. 3.*) humanitatis causâ quid dare non prohibetur; quanto minus igitur prohibetur redditio debiti? Quod in toleratis à fortiori procedit.

140. *Non obstat, quod contra excommunicatum possit excipi in judicio.*

Porrò c. *Pia, de Except. in 6.* dumtaxat non admittuntur excommunicati ad judicium in qualitate actoris, sic ut contra eos excipi possit à reo titulo excommunicationis, non autem repellatur à jure exigendi debita extrajudicialiter; quæ, etiam dum non exiguntur, sunt solvenda. Alibi quoque in judicio sæculari admittuntur ad exigendum debitum; ut de Gallia ferunt, teste *Zypao in Notit. Jur. Belg. Tit. de Except. & de Hispania celtatur Covarruvias l. 1. Variar. c. 18. nos.* Ad summum possit altera sententia habere locum, quando citrà speciale gravamen aut necessitatem creditoris fieret hujusmodi dilatio ob spem frangendæ per hoc cõtumaciæ; quod tamquam non inutile interdum, & charitati consentaneum approbat *Wiggers supra.*

141. *Quod privilegium cessionis bonorum.*

Nondò allegari posset cessio seu abdicatio omnium bonorum. Qui est favor à lege concessus debitori; dum non est solvendo bona abdicanti, ut incarcerari, aut in carcere detineri non possit; *L. 1. C. Qui*

bonis cedere possunt, nec de postmodum acquisitis conveniri, nisi quantum commodè præstare potest, id est, reservata congruâ & moderatâ satisfactione. *L. 4. & 6. ff. de cessione bonorum, & Instit. de Actionibus §. fin. Inhumanum enim erit* (ut ibid. dicitur) *spoliatum fortuna suis iterum in solidum damnavi.* Quod etiam in foro conscientie locum habere censet *Covarruvias l. 2. Variar. c. 1. num. 6. Molina Tr. 2. d. 572. circa med. Soto 4. quæst. 7. art. 4. in fine, & alii passim contra Nonnullos: leges enim istæ (quæ non fundantur in præsumptione, sed tantum talem favorem in dicto casu, illisque censentur contrahentes se conformare. Tenentur nihilominus indubie hujusmodi falliti conari fideliter, ut acquirant, unde restituere queant. Neque à restitutione exculantur juxta communem & veram sententiam, contra Nonnullos, præsertim Jurisperitos, si ad pinguiorem fortunam devenierint, quòd ignominiosam aliquam solentitatem (quæ diversis in locis variè est in usu) in foro cessione subiverint; hæc enim ignominia non subrogatur solutioni, in præjudicium haud æquum creditorum; ut nec ignominia carceris liberat non cedentem foro, qui nihilominus solvere cogitur, usque ad novissimum quadrantem. Solum igitur est instar pœnæ ob culpam saltem præsumptam; aut certè adhibetur, ne quis facili in perniciem creditorum ad cessionem faciendam convoleat.*

Moribus nostris ex Edicto Caroli V. ad cessionem requiritur diploma Principis, quòd intra mensem à die impetrationis in judicio offeratur, unâ cum synopsi jurata omnium bonorum, quæ relinquunt creditoribus, dimissâ possessione; ut videre est in *Cod. Belgico V. Cessio, & apud Zypaum in Notit. Jur. Belgici L. 7. Tit. unie. Qui bonis cedere possunt, qui & alia circa hujusmodi ordinata per Principes addit. Verùm jure Romano sufficit facta cessio extrajudicialiter, etiam per nuntium vel Epistolam *L. fin. ff. de Cess. bonorum; & idè extrajudicialiter, ut sufficiat sola voluntatis professio L. 6. C. Qui bonis cedere possunt. Quod præterea Justinianus Nov. 125. permittit loco cessionis juramentum, quò debitor juret se non esse solvendo, hæc se nil auri reliquum habere, usque quò sola cessio liberat à carcere) receptum non est; sed id (ut credit *Gudelinus l. 4. de Jure noviss. c. 16. num. 17.*) quòd Novella hæc sit una ex iis, quæ interciderunt, nec Veteribus cognita fuere.**

Porrò qui bonis cessit, manet dominus eorum, donec vendita sint *L. 3. ff. de Cess. bonorum.* potestque cum interea cessionis pœnitere, bonisque repetitis se defendere *L. 5. ff. eod.* Utque beneficio cessionis gaudeat, nil potest bonorum retinere: qui enim aliqua retinet,

Tenentur restituere si possunt esse minus in forum.

Esperantiam aliam nisi in forum subire est.

142. In Belgio qui requiritur diploma Principis in jactura excommunicati.

Inre cessio extrajudicialiter, ut sufficiat sola voluntatis professio.

Novella Justinianus Nov. 125. permittit loco cessionis juramentum.

143. Bona quidam mori debent. An omnium cedere esse sit.

retinet, bonis non cedit Vestem tamen quotidianam relinquere possit humanitas, ne nudus incedat. Quia in re Carolus V. pro his regionibus statuit cedenti bonis unum lectum cum suis ornamentis, item ex singulis rebus mobilibus non pretiosam unam dumtaxat miserationis gratia relinquentiam esse; ut videre est in Codice Belgico & apud Zypmann locis citatis.

Quid retineri possit pro Belgio sanciverit Carolus V.

144. An necessaria tenuis secundum statum sustentationi rationari possit.

Præterea dum absque culpa sua quis cogitur cedere bonis, si per creditores fiat in bonis executio, censet Lessius c. 6. dub. 3. & ex eo Wiggers c. 6. dub. 3. & plures alii, posse illum licite retinere necessaria, ut tenuiter secundum statum suum vivat, & ad illum finem quædam occultare ut non egeat. Sed negant Jurisperiti, & ex Theologis Molina Tract. 2. disp. 572. Lugo d. 2. sect. 2. & alii: eo quod privilegium cessionis detur dumtaxat omnia (nisi quædam excipiantur per ipsam legem) cedentibus: & alimenta quotidiana demum concedantur in casu, quo post factam cessionem melior fortuna ariserit L. 6. ff. de Cess. bonor. quam legem non rectè Lessius intellexit de bonis, quæ habebantur tempore instantis cessionis. Unde juxta Lugo sup. & alios talis post accessum melioris fortunæ non potest uti beneficio per legem dato ob cessionem, sed solum de postea acquisitis servare sibi, quod præcisè jus naturæ permittit.

145. Qui Cof. sine non indigent.

Cessione non indigent, quibus est competentis beneficium, ideoque excuti non debent, ultra quam commodè possit, ne egeant: uti clericus gaudens privilegio clericali, milites, parens conventus à prole, maritus ab uxore, socer durante matrimonio ratione dotis à genero, socius à sociis. De quibus vide Zoënum ad ff. de re judicata n. 178. & seqq. & ad ff. de Cess. bonor. num. 7. & 8.

146. Qui ab ea excludantur.

Cessio præterea locum habet in debitis ex causa civili, eaque non competit juxta Zoënum in ff. de Cess. bonor. & alios deceptorum bonorum, qui hæc commiseratione dignus non est non dissipanti aut alienanti bona in fraudem creditorum: non ei, qui dolosè cum suo creditore verlatus est, aut qui spe & animo cedendi contraxit. De quibus vide Jurisconsultos ad ff. de Cess. bonor. & Cod. Qui bonis cedere possunt. Videri etiam possunt, quæ scribit Christianus ad Consuetud. Mechlin. Tit. 21. per totum. Vi earumdem consuetudinum Tit. cit. art. 2. cedentes bonis declarantur infames; quales etiam habentur per mores in variis locis, et jure communi infames minime sint.

Cedens bonis Moribus Mechliniis sum est infamis.

147. Inducia quinque qualiter concedantur.

Tandem observa interdum creditores concedere citra cessionem inducias quinquennales debitori. Ubi standum consensui unius vel plurium, quibus major pars debetur. Stante æqualitate debiti, sed dispari creditorum numero, amplior pars creditur.

Herinx Sum. Theol. Pars III.

ditorum obtinet. Si autem sit paritas tantum debiti, quam numeri personarum, præferenda pars humanior; quæ tempus indulget L. 8. C. Qui bonis cedere possunt. Immo non solum...

148. Incertitudo domini an vel quantum excuset.

Decimo, incertitudo domini seu creditoris videri posset exculare à restitutione: cum iustitia tantum obliget debitum reddi illi, cujus est (nisi is alteri reddi voluerit, & satis id indicaverit; quod videri posset in presenti non contingere) quo proinde non comparente, impossibilis fit talis restitutio. Estque ea opinio quantum ad debita incerta citra delictum (quò etiam spectant casu inventa) non improbabilis, quam tenet Petrus Navarra & alii; prout diximus à antecedentibus. Contraria tamen est D. Thoma, Scoti & aliorum communior, fundata in consuetudine receptorum priorum ac præsumpta dominorum voluntate. Quamvis etiam huic inherendo possit debitor si pauper sit, ea sibi tamquam tali retinere; præsertim de assensu vel consilio Episcopi aut Confessarii, quamquam in rigore non necessario. Debita autem ex delicto non posse retineri, tenent omnes pro indubitato; eorumque retentioni domini seu creditores omnes, si rogari possent, indubiè contradicerent. Quare pauperibus vel aliis piis causis applicanda sunt ex jure Canonico c. Cum in de usuria, & c. Cum sit de Judais, ne contingat ex injustitiis homines ditescere. Tameñ autem sermo ibi fit de usuris: id tamen potius exempli gratia pro re nata positum est; ut proinde de ceteris etiam per delictum acquisitis omnes indubitanter idem asserendum velint.

Cui incerta restituenda.

Signanter debita ex delicto.

149. Qui si solus sit incertitudo domini secundum quid.

Prædicta verò intelliguntur de bonis omnino & simpliciter incertis: si enim solum dubitetur de tribus aut pluribus, res pro rata dubitanter illos dividenda est, aut dubium sorte dirimendum. Quod etiam faciendum, quando membris alicujus communitatis damnnum est illatum, & ignoratur præcisè, quibus particularibus inter multos. Vide Molina Tr. 2. d. 745. Lessius c. 14. n. 32.

150. An vel quomodo excuset facta creditori creditore.

Undecimo, Solutio facta ei, cui debet meus creditor, liberat in foro conscientie, juxta Sylvestrum, Angelum, Joannem Medinam, ut refert & sequitur Lessius c. 16. dub. 5. & alii passim. Liberavi enim creditorem ab æquali debito; quod est ejusdem estimationis, ac si ei solutionem fecissem. Deinde is, cui facta est solutio, censetur mihi cessisse jus suum adversus creditorem, qui proinde factus est mihi debitor, adeoque locum habet compensatio debitorum, si sint ejusdem rationis, aut certè detentio rei debite creditori instar pignoris. In foro etiã externo hujusmodi solutio admittitur, quando debitum ex eadem causa procedit, v. g. si res debita, quæ solvitur creditori, sit ei obligata, ut si conduxi à te domum quam tu conduxisti.

duxisti ab illo; vel si mea causa factus sis debitor illi, ut si gerens mea negotia mutuum acceperis. Vide *L. 11. §. 5. ff. de pignoratit. act. L. 36. ff. de negotijs gestis, & L. 7. C. Quod cum eo.* Aliàs non admittitur juxta *Barrotum* relatum à *Lessio c. 16. dub. 5.* Nihilominus liberatio debitoris continget viâ exceptionis; ut patet *L. 6. ff. de dot. nali except.* cum iniquum sit, creditorem petere pecuniam, quam habet utpote in ejus utilitatem versam, et sine mandato. Nisi tamen interfit creditoris non solvi suo creditori.

Notat autem *Castro Palao d. 1. p. 18. §. 10.* licetè adhiberi hunc solutionis modum in debitis ejusdem rationis; eò quòd sic utiliter geratur negotium creditoris, faciendū quòd ipse præstare deberet: secus si sint diversæ rationis (nisi fortasse tertium debitum suum recuperare non possit) eò quòd non liceat privato in alteri dicere, & auferre aliena v. g. pecunias, ut inde tertius sibi debita recuperet.

151.
An excusetur, qui tantumdem creditori donat vel legat.

Duodecimò, quæri posset, an excusetur à debiti solutione, qui tantumdem creditori donat vel legat? Varii (quos citant & sequuntur *Menochius & Covarruvias* apud *Castro Palao d. 1. p. 17. §. 8.*) affirmant, si erat debitum ex lege: Negant, si debitum erat ex causa voluntaria, puta conventionione, donatione, aliove pacto. *Layman Tr. 2. de restit. c. 12. circa finem*, censet compensationem fieri per elemosinas & donationes in piar causas, quantum ad debita ex delicto vi juris Ecclesiastici, v. g. ob non assistentiam in horis, vel omissionem divini officii; ex virtuali scilicet fidelium intentione satisfaciendi per elemosinas obligationibus & negligentis per peccatum contractis.

152.
Vera opinio declaranda.

Verum dicendum, quòd in foro conscientie sit standum intentioni donantis vel legantis. Unde si donatum vel legatum

fecerit cum memoria debiti & animo compensandi, donatio erit verbalis, revera autem debiti solutio. Si habuerit animum non compensandi, manet obligatio. Si debiti omnino immemor donaverit vel legaverit, nisi ad sint manifestæ conjecturæ in contrarium de animo legantis, non est attendenda compensatio, sed debiti novi accumulatio, quodvis sit debitum, sive legale, sive conventionale, idque non solum in foro conscientie, sed æquè in judiciali, ex communi ferè omnium sententia: nam donatio liberalis nequit esse solutio debiti. Voluntas autem generalis vel interpretativa non operatur satisfactionem ex justitia debitam, nisi per media apta, cujusmodi non est liberalis donatio. Neque etiam donans liberaliter ponit rem præceptam; quæ nempe non est opus gratiæ, sed justitiæ: ut proinde non obstat præmissæ doctrinæ, quod ad impletionem præcepti, etiam ignorati, sufficiat poni ipsum opus seu rem præceptam. Vide plura apud *Castro Palao sup.*

Denique solutionis effectum etiam operatur, adeoque ab ulteriori restitutione excusat solutionis oblatio, etsi non acceptata, cum depositione pecuniæ designatæ; cujus tamen effectus resolvitur, si debitor pecuniam consignatam (uti potest) recipiat. Item confusio crediti; cum scilicet unus idemque sit creditor & debitor, v. g. ratione successione. Item satisfactio, dum aliter, quàm conventum erat, satisfit voluntati creditoris, puta novatione seu novæ obligationis loco prioris positione; delegatione, dum scilicet alius in se obligationem suscipit consentiente creditore, acceptilatione &c. De quibus vide *Zoesium, Wesenbecium & alios Jurisconsultos in Titulum de Solutionibus, & huic affines.* Et apud *Castro Palao disp. 1. de justit. Commutat. p. 17. & 18.*

153.
Que ab hinc operatur effectum in ab hinc sententia.

